

minus, quam illud Salomonis fuerat. — Quale verò fuerit, non refertur; id modo constat, progressu temporis ex dimidio sieclo, quem Judei ubique terrarum, ptoamnis pendebant, et ex donis, que Judei, proelyti, et ethnici consecrabant, ingentes thesauros confluxisse, Joseph. Arch. XVI, 12, 1. XX, 9, 7, de B. J. V, 6, 8, ex quibus illi ingentes, à radice montis constructi sunt muri, quos supra memoravimus, Josepho. de B. J. V, 5, 4. Ceterum, in hoc templo non nisi unicus lychneuchus et una mensa aurea erat; defuit autem arca foderis, oleum sacrum, Urin et Thummin, ignis sacer, 2 Paral. 7, 1, 5, atque illa singularis nubes, que olim supra sacrum tabernaculum visa fuit, et dein templum Salomonis complevit, 1 Reg. 8, 10, 12, 2 Paral. 5, 15, 14; 6, 1. — Asmonei ad plagam templi aquilonarem, edificarunt arcem Baris, quam magnificentissimam restauratam Herodes vocavit Antoniam. Joseph. Arch. XV, 11, 4. Alexander Janæus autem atrium sacerdotum per cancellos ligneos ab atrio Israelitarum separavit, Jos. Arch. XIII, 15, 5.

§ 528. *Templum Herodis.* — Herodes templum, per partes successivè novum quam magnificentissimum edificavit. Opus cepit anno 16 ante Chr., et potissimum anno 8 ante Chr., perfecti; alia verò ædificia usque ad annum 64 post Chr., edificaverat, Joan. 2, 20. Joseph. Archæol. XV, 11, 1, 5, 6. XX, 9, 7 de B. J. I, 21, 1. Hoc templum tria habebat atria, quorum alterum altèrò altius situm erat. Primum externo illo unius stadii muro à radicibus montis extracto, cinctum erat, et in medio aræ, quatuor gradibus ascendebatur, ubi septum erat lapideum, tres cubitos altum, janis hinc inde patentibus, et columnis adstantibus, quarum inscriptiones litteris hebraicis, latinis et grecis, innumdis ethnicis ingressum sub penâ capitis interdicebant; hinc arca extra hoc septum, dicebatur *atrium gentium*. — Abhinc 14 gradibus ascendebatur in arcam planam, 10 cubitos latam, unde 5 gradus ducebant ad portas muri secundi, qui exterius 40, interioris verò 25 cubitos altus erat, et condebat atrium Israelitarum, ubi atrium mulierum erat ex latere orientali inter atrium gentium et atrium Israelitarum, à quo muro humili separatum erat, ut mulieres quidem viros, illi autem illas non viderent. Introitus in hoc mulierum atrium erat ex parte orientali, per duas portas, alteram versùs septentrionalem, et alteram versùs meridionalem plagam. In atrio Israelitarum, spatium quadratum circa altera et sanctuarium, spatium quadratum sacerdotum, elegantis sedis humilis septe cinctum, ut Israelite in atrium sacerdotum prospicerent, neque tamen intrarent, Joseph. Arch. XV, 11, 5, de B. J. V, 5, 2, 6. — Ceterum, quantumvis ita nudatum esset templum, ut inde à fundamentis denudè diceretur, tamen non habendum est tertium, cultu divino nunquam ibi interrupto, ut adeò meritò Christus dicatur secundum templum suâ presentia illustrasse. Agg. 2, 7, 9.

§ 529. *Porta templi Herodiani.* — Porta maxima erat exteriori muro orientali, et dicebatur speciosa,

Opus speciosa, Act. 5, 2, tota fulgens arce corinthiaco, quo argento et auro preferebatur, Plinius, Hist. Nat. XXXIV, 1, 3, 7. Altitudine sanctuarium, quod in altissimo loco 400 cubitis eminebat, æquabat: valve 50 cubitos alte et 40 late, laminis aureis et argenteis operte erant. Ex valle Cedron per multos gradus ascendebatur. Joseph. de B. J. V, 5, 5. — Ab austro erat quidem profunda vallis 400 cubitum, murus nihilominus habebat portam in civitatem inferiorem, que in valle versùs orientem procurrebat, ut monia orientali muro templi jungerentur. Joseph. Arch. XV, 11, 5. — Ab occasu, porte due multis gradibus ducebant in subjectam vallem, que versùs meridiem excurrerat, et domibus consita erat; tertia per pontem, valli imminetent, templo cum monte Sion jungebat, et per quartam descendebatur in urbem inferiorem, Joseph. Arch. de B. J. V, 5, 5. — Ad aquilonem porta quidem nulla erat; ast arx Antonia metu aperto coherabat cum templo, cui dominabatur; quare hic demùm cohors militum romanorum exarabat, conf. Act. 21, 34, 35. Joseph. XV, 11, 4, de B. J. V, 5, 5. — In interiori muro aquilonari et australi, æqualibus intervallis, tres porte erant, que sese mutò respiciebant; in orientali muro erat porta, que porte muri prioris respondebat; et due porte in atrium mulierum, jam supra memoratæ. Muros occidentalis, cui sanctuarium adkerat, portis carebat, Joseph. Arch. XV, 11, 5, de B. J. V, 5, 5. — Omnes hæ janæe erant bifore, altitudine 50, et latitudine 15 cubitorum, atque ipsæ, et limina, et postes auro et argento obducti erant. Structura omnium, instar turrium, ad 40 cubitos assurgebat; in januis autem erat spatium 50 cubitorum, ubi populus conveniebat, Joseph. loc. cit.

§ 530. *Porticus templi Herodiani.* — In atrio gentium murus australis triplici, reliqui autem omnes muri atrii gentium et atrii Israelitarum, duplici porticu superiebant. Quælibet porticus duplex triplici, et triplex illa quadruplici seriei columnarum imitebatur, quarum extrema muro configæ erant. Columnæ erant Corinthiæ, ex albo marmore exisse, 25 cubitos alte, et cum basi, capitellis, coronamento et tecto porticus, in altitudinem 50 cubitorum assurgebat. Peripheriam columnarum ultra trium virorum, sese contingentes, vix complectebatur. Tectum planum erat, ex lignis cedrinis affabre constructum. Quælibet porticus 50 cubitos lata et 50 cubitos alta, media autem in latere australi 45 cubitos lata et 100 cubitis alta erat, ex cuius plano tecto in subjectam profundissimam vallem 500 cubitorum sine vertigine vix prospici poterat, conf. Matth. 4, 5, cum Strabone p. 805, Joseph. Arch. XV, 11, de B. J. loc. cit. Porticus orientalis atrii gentium, à Salomone denominatur, Joan. 10, 25. Act. 5, 12. Joseph. loco citato. Pavimentum in omnibus atris marmore versicolori stratum erat, Joseph. ibid. In portibus atrii gentium sedebant numularii, et mercatores victimarum, Matth. 21, 12, 16; 25, 27. Joan. 2, 12, 22. Thalmud. Jerosol. Gemara Jom. tob. p. 61, et Chagiga p. 78, 1. In

hoc atrio pleraque quoque gazophylacia, à Josepho de B. J. VI, 5, 2, commemorata fuisse videntur, in quibus thesauri, res pretiosæ, supellectilia templi, amona, et alia necessaria asservabantur; distinguenda autem sunt à gazophylacio, Marc. 12, 41, commemorata, in quod dona, templo facta immittebantur; Thalmudici pro diversitate donorum tredecim faciunt, atque ea in atrium mulierum collocant; cistas fuisse alunt, orificio in formam cornu desinente, in quod dona immittebantur. Plura in his atris alia conclavia adfuisse, dubium non est, à Josepho verò non commemorantur, qui tamen datâ occasione mentionem camerarum subterraneorum injicit. — Altare victimarum rudibus lapidibus, in altitudinem 45; et longitudinem et latitudinem 50 cubitorum, extractum erat, et anguli superius instar cornuum proeminebant. Ascensus erat ex plagâ australi declivis, Joseph. de B. J. V, 5, 6.

§ 531. *Sanctuarium.* — Sanctuarium, seu, templum stricto sensu, *à vobis*, ex albo marmore extractum, 12 gradibus altius situm erat. Pronaos erat 100 cubitos altus et latus, cuius porta patebat altitudine 70, et latitudine 25 cubitorum, valvis carens, quia, arbitrio Josepho, erat symbolum coli visibilis. Spatium internum in altitudinem 50 cubitorum assurgebat, atque 50 cubitos ab aquilone in austrum, et 20 cubitos ab ortu in occasum extendebatur, ita ut ex parte aquilonis et austri maneret cubiculum 20 ferè cubitorum. In medio erat janua in Sanctum, 55 cubitos alta, et 16 lata, super quà vitis aurea, magnitudine viri, affixa erat. Ipsa janua spariorum aciepto clausa erat. Joseph. de B. J. V, 5, 4. Archæol. XV, 11, 5. In hunc pronaos Judas Iscariotes 50 sidos conjecit, Matth. 27, 5. — Sanctuarium ipsum, 20 cubitos latum, et 60 longum et altum, ex tribus lateribus circumdatum erat ædificio trium contignationum altitudine 40 cubitorum, latitudine verò æquali vestibulo, in cuius duobus cubiculis collateralibus erat introitus. Tectum planum totius sanctuarii, longis veribus, auro obductis horrebat; Joseph. de B. J. V, 5, 5, 6. — Sanctuarium erat 20 cubitos latum, 40 longum, et 60 altum; Sanctissimum verò erat cubus 20 cubitorum, ut superius duas manerent contignationes, quælibet altitudinis 20 cubitorum. In Sancto erat candelabrum aureum, mensa deaurata, et altare sufflitus; Sanctissimum autem cuius janua, uti et janua Sancti, spariorum aciepto clausa erat, vacuum fuit. Omnes parietes exterius laqueari et auro obductos fuisse, aliunde intelligitur. Joseph. loc. cit.

§ 532. *Origo synagogarum.* — Sacrificia quidem offerri non poterant, nisi in sacro tabernaculo vel templo, omnia autem alia religionis exercitia nulli loco adstricta erant. Hinc olim in scholis prophetarum laudes Dei decantabantur, et apud prophetas sabbatis et noemnis sapientiores ad preces et instructionem conveniebant, 1 Sam. 10, 5, 11; 19, 18, 24, 2 Reg. 4, 25. In exilio Babylonio Judæi, omni solenni religionis exercitio destituti, apud prophetam vel alium virum pium, qui domesticos suos religionem edocebat

et ad probitatem adhortabatur, aut etiam libros sacros legchat, conveniebant, Ezech. 14, 1; 20, 1. Dan. 6, 11, conf. Neh. 8, 1, 18. Hæ congregationes domesticæ pedetentim in quibusdam locis fixæ sunt, et certus quoque in eis ordo invaluit, id est, ordo sunt synagogæ.

§ 533. *Constitutio synagogarum.* — In Palestina Synagogæ sub Antiocho Epiphane nondum commemorantur, adeoque demùm sub regibus Asmoneis constructæ, et paulò post multiplicatæ sunt; in regionibus verò exteris multò antiquiores fuerunt; in regionibus VIII, 5, 3. Quidquid sit, ævo Apostolorum ubique locorum, in quibus plures Judæi vivebant, aderant synagogæ, ad formam templi Jerosolymitani dispositæ, ut atrium cum portibus haberent, sicut synagoga in Oriente adhuc dum conformatæ sunt. In medio atrii sacrarium est quatuor columnis inmixtum, ubi, loco nonnihil elevato, liber legis involutus quiescit, et statutis diebus prelegitur; adest etiam majus quoddam cubiculum, in quo, aurâ asperiori, et quidem, uti in atrio, juxta familias determinatis locis et sedibus congregantur, Della Valle Reisch. IV, Th. Sendschr. 5, 108, S. conf. Thalm. Succoth. 41, 2. Loca sacraria, in quo sacri Libri asservantur, propria, majoris æstimantur, Matth. 25, 6. Jac. 2, 5. — *Προσέτις*, à quibusdam pro synagogis minoribus, ab aliis verò pro locis sub dio, habentur, in quibus Judæi ad religionis exercitium conveniebant; ast Josephus, de Vita suâ § 54, prosenecham Thiberiadis nuncupat magnum domum, que pernitulos homines capiebat, ut adeò *προσέτις* dicatur pro *σινωγη* vel *σινωγη*, in dialecto aramæ *בית תורה*, quod est nomen synagogæ. Quare prosenecha à synagogis ex solo distinctæ erant quid non erant singularia ædificia, cultui divino dicata, Act. 16, 13, 16. Philo, deleg. ad Caj. p. 1011, Juvenalis, Satyr. III, 14. In synagogis et prosenechis Apostoli Evangelium annuntiabant, et cum suis ad liturgiam conveniebant. Demùm autem exclusi imitabantur Judæos eorum locorum, in quibus ob paucitatem synagoga deerat; nempe in domo conjuriam Christiani ad celebrandam liturgiam conveniebant; hinc, uti in Thalmude synagogæ domesticæ, sic in novo Fœdere ecclesiæ domesticæ occurrit, Rom. 16, 5, 5. 1 Cor. 16, 19. Coloss. 4, 15. Philem. 2. Act. 2, 46; 5, 42. Interdum Apostoli etiam domum conducebant, in quâ non solum liturgiam peragebant, sed etiam quotidie docebant, Act. 19, 9, 20, 9.

Συναγωγή, est proprie conventus vel cœtus, et demùm locus conventus, sicut *ἐκκλησία* proprie convocatio, congregatio, et demùm locus congregatio. Synagogæ à Judæis quoque scholæ nuncupantur; ast à scholis, proprie sic dictis accurate distinguuntur, et minoris æstimantur, quam scholæ sublimiores, quia in his Thalmud, in synagogis autem lex docetur quam Thalmudi postponunt.

CAPIT. III.

DE TEMPORIBUS SACRIS.

§ 534. *Antiquitas sabbati.* — Cùm Hebræi essent

gens uni vero Deo particulariter dicata, singulas dies quodam modo eis sacras habere debebant; quare in quotidianum publice reverentiae indicium, mano et vesperare offerendum erat totius gentis nomine agnus amniculus in holocaustum, addito ferto et libamine, quod sacrificium dicebatur holocaustum perpetuum, Exod. 29, 38. Num. 28, 5, 8. Pro ceteris tamen diebus sancta erat septima, sabbatum; quae nomina quidem de aliis quoque diebus festis, in primis tamen de die septima hebdomada usurpantur. An sabbatum ex Gen. 2, 1, 3, derivandum sit, disceptatur, quia ante Moysen de eo nulla fit diserta mentio. Verum 1°, quoniam in lege Moysi multa ex antiquiori consuetudine retenta fuerint, idem de hoc die festo expectandum est, in primis cum 2° Exod. 20, 8, 11, praecipuum his terminis conceptum sit: *Memento, ut diem sabbati sanctifices.* Id confirmatur 5° ex eo, quod nullibi dicitur, quae hae die omittenda, et quae agenda sint, quod arguit, haec ex consuetudine nota fuisse. 4° Sabbati sanctificatio ante latam de eo legem, Exod. 16, 22, 50, commemoratur. 5° Hebdomada jam Gen. 29, 27, proprio suo nomine שבת, et Gen. 7, 4, 10; 8, 10, 12, periodus septem dierum occurrit, quae aliqua saltem distinctione conspiciamur diem insignis fieri oportet. Accedit 6° doctrinam de creatore et creatioe illo antiquissimo aevi non posse non ex revelatione divina descendere, quam non esse illam Gen. 1, 1, 2, 3, nulla est ratio affirmandi. Denique 7° id ipsum Exod. 20, 8, 11, innuitur, unde gentes quam plurimas, quae legem Moysaicae profecto imitatae non sunt, hanc diem aliquam ratione distinxerunt, Jos. contra Apollon. II, 59.

§ 553. *Scopus sabbati.* — Scopus sabbati Exod. 20, 8, 11; 51, 12, 17, repetitur ex Gen. 1, 1, 1, 3, ut solemnitas hae quies esset symbolica confessio, Deum creasse universum, omnique solum pietate et probitate colendum esse. Hinc profanationis huius diei, ut publice abnegationi conjunctionis Hebraeorum sanctae cum rerum omnium creatore, altimum supplicium decretum erat, Exod. 35, 2. Num. 15, 32, 36, 56. Huius scopi alter subordinatus est nempe ut homines, praesertim mancipia, per quietem vires recuperarent, et de Deo clementissimo Domino, qui hanc quietem concessit, gauderent, Exod. 25, 12. Hae quiete liberationem quoque ex Aegypto representari, Deut. 5, 14, 15, nequaquam dicitur, sed id solummodo monetur, ut Hebraei, qui, in Aegypto oppressi, molestiam perpetui laboris senserant, eb libentibus mancipiis et iumentis hanc quietem indulgerent. Quod si Exod. 31, 15, 17, et Ezech. 20, 20, 21, sabbatum dicitur signum foederis Deum inter et Israelitas, id sibi nihil aliud vult, nisi Deum creatorem ab Hebraeis esse colendum, atque Deum id ab Hebraeis exigere, et Hebraeos idem promississe.

Judei recentiores quaequam sabbata peculiaribus nominibus distinguebant; ita ultimum sabbatum ante Pascha nuncupabant sabbatum magnum, Joan. 19, 31, conf. Orach. chajim p. 450, et Schulchan Aruch. p. 55, 2, quia Isaacite olim in Aegypto hae die magnum miraculum viderint; sabbatum quoque quod-

cumque sabbatum, quod majus festum immediate sequitur, magnum compellant. Aliud huius generis cognomen est *sabbatum devesperationis*, Luc. 6, 1, quod Matth. 12, 1; Marc. 2, 25, simpliciter sabbatum dicitur. Quodnam autem sit sabbatum secundo primum, difficilem expeditur; plerique censent, esse illud, quod proximo sequitur secundum diem Paschatis; nam quoniam Iudaei a Paschate usque ad Pentecosten, dies numerarent, Deut. 16, 9, sabbatum primum a secunda die post Pascha, nomen secundo primum iure optimo meruisse videtur. Illud verò *per-āto sabbatum*, Act. 15, 42, non est nisi ipsa hebdomada, quae aliis etiam simpliciter nomine sabbati insignitur, prout alibi monuimus.

§ 556. *Die sabbati omittenda.* — Nomen שבת, quies, quidem innuit, hae die labores esse intermittendos, quod ipsum scriptis disertis quoque verbis repetitur, Exod. 20, 10; 51, 14, 17; 35, 1, 5. Deut. 5, 12, 14. Omittendis, iam ante legem latam, accensetur collectio mannae, et postea quoque accensio ignis, Exod. 16, 22, 50; 55, 5. Num. 15, 32, 56. Verum quoniam alia negotia intermittenda sint, non exponitur. Ast 1° accensendus illis profecto non est usus armorum in bello, ut Iudaei recentiores opinati sunt. — 2° Ita quoque interdicta censi nequit sanatio aegroti, aut sumptio medicamentorum, ut quidam preceptores Iudaeorum aetate Christi et in Thalmode, somniantur; vel etiam ambulatio aut iter ultra 1000 passus geometricos, velicatio aliquarum spicarum ad latrantem stomachum compescendum, et omnia opera necessitata, ut pecundibus pabulum praebere, aut eas in fossam delapsas extrahere, Matth. 12, 1, 15. Luc. 6, 1, 5; 15, 10, 17. Marc. 5, 2. Joan. 5, 1; 9, 1, 54. Thalmudici, Schabbat VII, 2, operibus 56, quae sabbato interdicta esse statuunt, accensent quoque, massam farinae subigere; unde patet, car Jesu vitio versum fuerit, pulveres saliva miscuisse, et oculis caeci illevisse, Joan. 9, 1, 54. — Ita quoque 3° prohibita non erant opera sacra, et quae in sacro tabernaculo aut templo peragenda erant, ut circumcisio puerorum octava die, mactatio et concrematio victimarum, Lev. 6, 8, seqq. Num. 28, 3, seqq. Matth. 12, 2. Joan. 7, 25. Quia autem accensio ignis interdicta erat; ante vesperam diei Veneris omnia ad cenam necessaria paranda erant; quare dies Veneris nomen *שבת*, *preparatio*, obtinuit. Meridie ipsius sabbati, uti alias, exiit erat prandium, et cena demum post occasum parabatur. — Denique 4° lex non praecipit prosabbatum, quod Iudaei post exilium, quibusdam horis ante solis occasum inchoabant; ast quia hoc diei tempore omnia ad sabbatum preparanda erant, quasi necessarium erat legis consecrari.

§ 557. *Die sabbati agenda.* — Quae ab Hebraeis die sabbati agenda essent, ex consuetudine nota fuisse videtur; hinc non praecipitur, nisi, ut sacerdos preter victimas quotidianas, alios duos agnos amniculos cum ferto, oleo et libamine offerrent, et panes propositionis permittarent, Lev. 24, 8. Num. 28, 9, 10. Exopio sabbati, et ex Gen. 2, 3, ubi Deus diei septimae benedixisse, id est, eam fructum et fructum pronuntiasse refertur, patet, hanc diem hilariter agendam, et de

Deo, creatore et rectore universorum, letandum fuisse, quod etiam Isa. 58, 13, innuitur; hinc tristitia die sabbati symbolum magis calamitatis est, Os. 2, 11. Lam. 2, 6, 1 Mach. 1, 41. Hebraei itaque sabbatum quomodo quiete, conviviis, canticis, musica et choreis transgerunt, Exod. 15, 20, 21; 32, 6, 7. 2 Sam. 6, 21. Ps. 68, 28, 28; 149, 5; 150, 4. Solebant quoque apud prophetas convenire, et ab ipsis edoceri. 2 Reg. 4, 25. Parentes religiosi his praesertim diebus, proles suas religionem Dei, creatoris et rectoris universorum, docuerint, et ipsis antiqua admiranda beneficia et castigations divinas narraverint, ac non longe remoti sacrum tabernaculum vel templum frequentaverint, conf. Menochii de republ. Heb. 1, 5, c. 4, quest. 5.

§ 558. *Annus sabbaticus.* — Quomodo modum periodus 7 dierum sabbato, ita etiam periodus 7 annorum anno sabbatico concludenda erat, ut longiori quoque temporis spatio meniora imprimeretur, Deum creatorem esse solum colendum. Initium huius anni erat prima dies mensis septemsi mei tischri (octobris). De vervocto, quod hae anno erat alibi diximus, conf. Exod. 25, 10, 11, Lev. 25, 4, 7; 56, 35, 55. Festo tabernaculorum huius anni, per octiduum lex in sacro tabernaculo vel templo praegredenda erat, Deut. 51, 10, 15. Debita quidem, quia proventus non fuit, exigenda non erant, Deut. 15, 4, 2; nequaquam autem, ut Thalmudici censent, abolebantur; nam Deut. 15, 9, Hebraei duntaxat monentur, ne pauperibus mutuum ob propinquitatem anni sabbatici, quo exigere debitum non licebit, denegent. Neque servi hoc, sed septimo saec servitutis anno, manumittendi erant, Exod. 21, 2. Deut. 15, 12. Jer. 54, 14.

§ 559. *Annus Jubilaeus.* — Ita quoque septem annos sabbaticos sequebatur annus Jubilaeus, nempe quinquagesimus prout Levit. 25, 8, 11, legitur, atque Josephus Fl. Archaeol. III, 12, 5, Philo l. de Charitate p. 404, et de septenario p. 1478, 1488, et Iudaei, Rabbanite non minus quam Karei, asseverant, ut adeo nihil proficiant, qui contendunt, esse annum 49, hae unice ratione nisi, quod vervocto ultimi anni sabbatici, nempe 49, et sequentis anni Jubilaei, nempe 50, penitiam annone aut famem attulisset; nam longius hoc vervocto die ante cognitum, monebat, frumentum reponere; atque fructus arborum sponte nati, ut ficus et sycomori, ferè dimidio anno haberi, et porro ad aliquos menses reponi possint. Conf. § 79. Observata autem non fuisse haec vervocta, iam monuimus. — Hic annus, 10 die mensis 7, seu tischri (octobris), die propitiations, à sacerdotibus indiciebatur claugore cornuum, Lev. 25, 8, 15; 27, 24. Num. 36, 4. Isa. 61, 4, 2. Praeterea, quae anno sabbatico oblietabant, etiam 1° omnia mancipia originis hebraeae, libertatem nancisciebantur, Lev. 25, 50, 46, conf. Jer. 54, 7, seqq.; 2° omnes agri et domus pagorum et urbium levitarum et sacerdotum, prioribus annis vendita, venditoribus reddebantur, exceptis illis, quae Deo sacrae, nec ante annum Jubilaeum redemptae fuerant, Lev. 25, 10, 15, 17, 24, 28; 27, 16, 21. 5°

Quoniam debitores plerumque agrum creditori in hypothecam et usum traderent, ut ita ager creditori venderetur adeoque anno Jubilaeo debitori redderetur; debita quomodo haec remissa erant, uti etiam debita cornu, qui, quoniam non essent solvendo pares, in servitum venditi fuerant, et nunc libertatem nancisciebantur. Hinc recentiori aevi generatim valebat, anno Jubilaeo fieri novas tabulas, Joseph. Arch. III, 12, 5.

§ 560. *Neomenia et festum nocti anni.* — Ut superstitione gentium, quae luna sacrificabant, excluderetur, praecipitur Num. 10, 10; 28, 11, 14, ut in neomeniis, praeter sacrificia quotidiana, offerantur Deo duo jumentis, aries, septem ovae amniculae cum ferto et libamine, in holocaustum, et hircus pro peccato atque sacerdotes hos dies argenteis tubis sacris annuntiant, Num. 10, 10; 28, 81, 4, et ita chronologia quoque mensium provisa erat. Reges demum his diebus sacrificabant, 1 Sam. 20, 5, 24, 27, et piores Hebraei Prophetas frequentabant, 2 Reg. 4. Labores in neomeniis non erant interdicti, sola neomenia mensis septimi, seu tischri (octobris), initium anni oeconomici et civilis, dies erat feria, et claugore cornuum ammittabatur; hinc *die claugoris*, *memoriale claugoris*, dicebatur, Levit. 23, 24; 25, 10. Num. 29, 4, 6. Praeter sacrificia aliis neomeniis communia, jumentis, aries, septem ovae amniculae, cum farina oleo perfusa et libamine vini, in holocaustum, et hircus pro peccato offerrebat, Num. 29, 2, 9.

Neomenias non astronomicè definitas, prout Iudaei Rabbonite contendunt, sed eas, quibus nova luna conspicitur, prout Karei asserunt, intelligendas esse, ex eo patet, quod lex Moysaica omnem chronologiam, non ex astronomia, sed ex eo, quod in terra conspicitur, ordinavit. Accedit, quod et ipsi Mischnici de testibus novae apparitionis lune loquuntur, et nec Josephus, neque Philo de duplici praefinitione neomeniarum, alterà astronomicè, et alterà secundum phasim lunae, quidpiam novit. Ast autorem librorum Regum in Babylonia, astronomice calculatum fuisse, negari vix potest; nam 2 Reg. 25, 27, diem 27 decimi mensis dicit, quem Ieremias in Palestina, c. 52, 51; dicit diem 25. Ceterum nostri Iudaei neomenias ob, 1 Sam. 20, 27, duobus diebus agunt.

§ 561. *De festis majoribus generatim.* — Ad recolenda majora beneficia divina, instituta erant festa Paschatis, Pentecostis et Tabernaculorum. Pascha et festum Tabernaculorum cum octava celebrabantur, ita quidem, ut sola prima et ultima dies esset feria, quae tamen negotia, ad cibos parandos necessaria, permessa erant; Exod. 12, 16. Lev. 23, 7, 21, 55. Pentecostis festum octava carebat, Lev. 23, 45, 52. His tribus festis, quibus à Deo Exod. 54, 24, secretis promissa fuit, omnes adulti Hebraei cum numeribus, quae ex secundis decimis, secundis primogenitis pecundum, et secundis primitiis depromenda erant, ad tabernaculum vel templum conveniebant, sacrificia offerrebat, convivia celebrabant, atque ita sub canticis, musica et choreis de Deo Domino suo clementissimo letabantur; choreas istum festorum nomen 27 innuit. Exod. 25,

17. Lev. 25, 58. Num. 29, 59. Deut. 12, 48; 14, 26; 16, 11, 17; 26, 11.

§ 542. *Festum Paschatis.* — Paschatis festum ad recolendam memoriam liberationis ex Ægypto, et salutis primogenitorum, institutum fuit, Exod. 12. Celebrabatur per septem dies, à 15 usque ad 21 mensis abib seu nisan (aprilis), Exod. 12, 1, 28; 25, 15. Levit. 25, 4, 8. Num. 28, 16, 25. Deut. 16, 1, 8. — Hæc tota hebdomade azymi manducabantur; hinc festum azymorum dicebatur. Exod. 12, 18; 15, 6, 7; 25, 15. Lev. 25, 6. Num. 28, 17. — Si Deut. 16, 8, sex tantum dies azymorum memorantur; prima dies, ut festum singulare, non computatur. Vesperà dici quartæ decimæ, fermentum sublatum fuit, ut per totam hebdomadem nequidquam de eo conspiceretur. Itaque dies prima azymorum, non modò quinta decima, sed etiam decima quarta, abid, Lev. 15, 6, rectè dicitur, quia rempe jam quartà decimà ante vesperam omne fermentum removebatur; hinc Josephus festo Paschatis Arch. II, 15, 1, octo, et III, 10, 5; IX, 15, 3, septem dies tribuit, reapse tamen septem erant. — Decimà autem jam abid, paterfamilias arietem vel hircum anniculum separabat, Exod. 12, 1, 6, quem quartà decimà die hujus mensis inter duas vesperas ante altare mactabat, Deut. 16, 2, 5, 6, et sacerdos sanguinem ad pedem altaris spargebat; primà autem vice in Ægypto sanguis per ipsos patresfamilias limini janua illitus fuit, Exod. 12, 7. Hic aries vel hircus, qui propriè פסח, *pascha*, protectio, aliis transitus, dicitur integer, baculis duobus, altero per longum, et altero ad anteriores pedes transversim perfossus, et sic quasi crucifixus, in profundo illo, superius, § 140, 2 descripto cibano assabatur, Pasachim c. 3. Joan. 19, 56. conf. § 142. Huic asse addebantur herbe amare seu lactuce agrestes, ad perennem duræ servitutis Ægyptiæ memoriam, atque carnes ex sacrificiis aliis, quæ Deut. 16, 2, — 6, quoque nomine פסח veniunt. Ad hæc epulas non pauciores 10, nec plures 20 personis admittabantur, quæ primà vice in Ægypto succinæ et calceatæ, id est, ad iter paratæ celeriter manducabant, posthæc hæc adjuncta quidem ommissa sunt; quod autem Hebræi jussi erant, ne os frangerent, etsi ad præparationem pertinebat, perpetuò observatum fuit, conf. Joan. 19, 56. Ex quo loco, et multis aliis in Epistolis Paulinus obivis patet, agnum paschalem typum fuisse sacrificià Christo oblato. Conf. Decan. analogià V, et nov. Fed. c. 15, num. 25, et supra, § 500, et infra, § 570.

Secundà die Paschatis, seu 16 abid, offerrebatur vniuersi manipulus hordeaceus, et agnus anniculus cum ferto et libamine in holocaustum. Atque hoc ritu messis initiabatur. Lev. 25, 1, 14. Quilibet etiam die per totam hebdomadem singularia quepiam holocausta et victimæ pro peccato immolabantur, quæ num. 28, 16, 25, referuntur.

In Ecclesià latînâ communis viget sententià, Jesum in ultimà cenà pascha manducasse; quipiam tamen contendunt, cum id ipsum unà die præcepisset, nempe opinantur, Sadduceos neomenias juxta calen-

lum astronomicum computasse, et pascha unà die citius manducasse, quod jam supra refutavimus; id modò addimus, in templo omnia ex sententià Pharisæorum acta fuisse; accedit, Matth. 26, 1, 19. Marc. 14, 12, 18. Luc. 22, 7, 14, de consueto die Paschatis sermonem esse. — Græca verò Ecclesià propugnât, cenam ultimam Jesu non fuisse paschalem, et Jesum Eucharistiam in pane fermentato instituisse. Quipiam Latinorum Græcis quidem consentiunt, sed contendunt, fermentatum jam 15 abid ad vesperam, exterminatum fuisse; Jesum itaque etiam hæc die, SS. Eucharistiam in azymo instituisse.

§ 543. *Festum Pentecostis.* — A 16 abid, seu à secundo die Paschatis, numerandi erant 50 dies, et quinquagesimus erat pentecostè, quæ à septem his hebdomadibus festum hebdomadam dicitur, Exod. 5, 22. Lev. 23, 15, 16. Num. 28, 26. Deut. 16, 10. Act. 2, 1. In gratiarum actionem pro messe celebrabatur; unde et festum messis dicebatur, Exod. 25, 16. Hinc duo panes de farinâ novarum frugum, et decima pars ephæ de eadem farinâ, tanquam primitiæ offerrebat, Exod. 27, 16. Lev. 25, 17. Num. 28, 26, unde nomen hujus festi, *dies primitiarum*, descendit, Num. 28, 26. Ast, uti primum festum annum institutum erat in memoriam liberati populi, ita alterum pertinuisse videtur ad recordandam legislationem Sinaiticam, sive constitutam republicam Israeliticam. Accedit festum Pentecostes celebratum fuisse die quinquagesimâ post Pascha, i. e. ipsâ die nobilissimâ legislationis; hinc haud frustra inde conficitur, hujus diei memoriam, ad quam spontè adducerentur Israëlite eo festo ipsaque denominatione, spectatam fuisse, etsi id disertis verbis non monetur in S. Scripturâ. — Holocausta quoque plura, et sacrificium pro peccato immolabantur, Lev. 25, 18, 20. Num. 28, 27, 51. Ad festum hoc letum, ætate Apostolorum, permulti Judæorum exterorum Jerosolymæ conveniebant, prout Josephus de B. J. II, 5, 1, disertis verbis annotavit, conf. Act. 2, 5, 15.

§ 544. *Festum Tabernaculorum.* — Festum Tabernaculorum, à 15 usque ad 25 mensis septimi seu tischri (octobris), plenis octo diebus celebrabatur, et dies octava erat festum singulare, Lev. 25, 54, 42. Num. 29, 12, 55. Deut. 16, 15, 15. Neh. 8, 18. 2 Mach. 10, 6. Joan. 7, 2, 37. In memoriam illius per Arabiam itinæris, institutum erat; quare Hebræi hoc octiduo, ut in illo itinere, tabernacula inhabitare tenebantur, Lev. 25, 42, 45. Quia autem simul in gratiarum actionem pro collectione fructuum et vindemiâ agebatur, *festum collectionis fructuum*, dicitur, Exod. 25, 16; 54, 22, et Hebræi his diebus fructus generosissimarum arborum, vel, prout recentiores Judæi interpretantur, citria et præterea ramos palmarum, salicum, aliarumque frondosarum arborum in manibus gestabant, vel, ut Keræi volunt, ex his frondibus tabernacula construere tenebantur, Lev. 25, 40, quibus etiam frondes olearum, oleastrorum, myrtorum et aliarum arborum addebant, Neh. 8, 15. 2 Mach. 10, 7. Joseph. Arch. XIII, 15, 5. Festum erat lætissimum; hinc à Joseph. Arch.

VIII, 4, 1. XI, 5, 5, et à Philone, de septenario p. 1195, *maximum* et à Thalmudicis *festum xac' egypti*, appellatur, atque etiam Plutarcho Sympos. I, 4, c. 5, innotuit. Sacrificia publica plura, quam aliis festis, præscripta erant, Num. 29, 12, 59; atque Hebræi plures quoque victimas de secundis decimis et primogenitis immolabant, Deut. 16, 14, 15. Lev. 25, 58, 40. Num. 29, 59. His recentiores Judæi alia addiderunt; nam 1^a ex Isa. 12, 5, desumpsert ritum, quo sacerdos per totum octiduum, quotidie mane, vase aureo tria log aquæ ex fonte Siloe hauriebat, magnâ et lætissimâ solemnitate per portam aquarum in templum portabat, et in cornu altaris australe versus occasum effundebat, quum interim levite Hallel (Ps. 105, 418) decantarent, et tibiis accinerent. Thalmudici jam dicunt fuisse symbolum pluvie, jam gaudii, jam effusionis Spiritus sancti. Conf. Joan. 7, 57. — 2^a Quotidie vespere in atrio mulierum, in quatuor lychneuchis aureis qui 50 cubitos alti fuisse dicuntur, magna lampades accendebantur; sacerdotes et Levite in 15 gradibus atrii interioris, Psalmos graduum (Ps. 120, 153) decantabant, et instrumentis musicis accebebant; atque procæres, ardentis facies manibus tenentes, in atrio mulierum saltabant, quos mulieres ex loco clathris clauso spectabant. 3^a Judæi quotidie, sinistra citrium, et dextera ramum palmarum, duos ramos salicum et myrtorum colligatos tenentes, solemniter altare cum conclamatione *Hosanna*, circuibant, et id die septimâ septies repetebant, in memoriam expugnatæ olim urbis Jericho; quare hoc festum quoque *magnum Hosanna* vocant. Conf. 2 Mach. 10, 47.

§ 245. *Dies propitiationis.* — Quinta ante festum tabernaculorum dies, nempe decima mensis septimi seu tischri, erat dies propitiationis, quæ feria erat, Lev. 16, 1, 54. Exod. 25, 26, 50. Num. 29, 1, 11. Singulis annis hoc instituto Hebræis singulari modo inculcabatur id, quod in omnibus omnino sacrificiis, et lustrationibus perpetuò quasi oculus demonstrabatur, eos in culpâ case apud Deum, hunc ab omni vitio, atque impuritate morale abhorre, sanctissimam esse, ac inviolabilem legem divinarum majestatem, et peccatorem certissimè manere penas, nisi justo peccatorum suorum sensu commotus veniam eorum impetraret, seque corrigere studeret. Unicum hoc erat per totum annum jejuniun, quo à vesperâ usque ad vesperam omnis cibus interdictus erat, Lev. 23, 27, 29; 25, 9. Hæc die summus sacerdos omnem liturgiam agebat, et quæ erant singularia, ipsi soli reservata erant, quæ jam referenda veniunt. Nempe loto corpore et indutus femoralibus tunicâque albâ byssinâ, zonâ cinctus, et impositâ capiti consuetâ mitrâ sacerdotali, ad altare adducebat juvenem pro peccatis suis et familie suæ, et duos hircos pro peccatis populi, quorum alterum *Schova*, et alterum ad liberam discessionem, sorte præfiniebat, Lev. 16, 6, 10. — Mactabat mox juvenem pro peccatis suis, et hircum pro peccatis populi; dein prunas ex altari depromptas in thuribulo, et duos pillos sacri thymiomaticis in vase aliquo, inferebat in adytum seu Sanctissimum, atque injecto in

prunas thymiaticæ, reversus cum sanguine juveneci et hirci intrabat, et digito suo primùm de sanguine juveneci, et demùm de sanguine hirci versus operentum ante arcam, spargebat. Egressus in Sanctum, sanguine juveneci et hirci cornua altaris aurei illinebat, atque septies in superficiem ejusdem spargebat; id dicebatur *expiare ab immunditiis et prævaricationibus Israelitarum*, Lev. 16, 41, 49. — Egressus in atrium, ante altare ambas manus capiti hirci graviter imponebat, quo symbolo cum omnibus peccatis, delictis et prævaricationibus Israelitarum onerabat, et demùm viro tradidit, qui cum in loca deserta deductam, liberum dimitteret, quo significabatur, Israelitas penâ omnium peccatorum liberatos esse. Hircus autem, qui pro peccatis populi, et juveneci, qui pro peccatis summi sacerdotis immolatus fuit, symbolum erat promeritæ penæ, et extra castra vel urbem integer concremabatur. Lev. 16, 20, 22, 26, 28. — Denique depositis vestibus albis, et indutus pretiosis numeris sui vestibus, holocausta pro se et populo, et sacrificium aliud pro peccato immolabat, Lev. 16, 25, 25. Num. 29, 7, 11. Judæi addunt eum rursùm in Sanctissimum ingressum esse, ut thuribulum efferret, quod quidem necessarium non erat; potuit enim thuribulum, secundâ vice cum sanguine egrediens, unâ auferre; nam his tantum ingressum fuisse, Philo de Leg. ad Caj. disertis verbis testatur; unicus enim ingressus, qui, Lev. 16, 54, Exod. 50, 40, sancitur, de unâ die per annum intelligitur; unico enim ingressu hæc ipsa die, omnia illa nullatenus peragi potuissent. Conf. § 500.

§ 546. *Alia jejunia.* — Hebræi antiquiori ævo in rebus adversis jejuniare quidem solebant, Jud. 20, 26. 1 Sam. 7, 6; 51, 45. 2 Sam. 5, 55. Isa. 58, 5, 12; ast novos anniversarios jejuniâ dies, demùm in exilio ad perennem malorum quorundam insigniorum recordationem introduxerunt: 1^a Die decimâ septimâ mensis quarti seu thammuz (juli), in memoriam expugnationis Jerosolymæ, Jer. 52, 6, 7. Zach. 8, 19, 20. 2^a Die nonâ mensis quinti seu ab (augusti), in memoriam incensæ templi, Zach. 7, 5; 8, 19. 3^a Die terciâ mensis septimi seu tischri (octobris), in memoriam interfecti Gedalîæ, Jer. 40, 4. Zach. 7, 5; 8, 19. 4^a Die decimâ mensis decimi seu tebeth (januarii), in memoriam iniitii oppugnationis Jerosolymæ, Zach. 8, 19.

Quid effusio aquarum in jejuniu 1 Sam. 7, 9, 7, sibi velit, obscurum est; fortassè, juxta consuetum Orientalibus tropum, liberalitatem, quâ Hebræi nunc se totos Deo tradere vellent, indicat.

§ 547. *Festum Phurim.* — Mordechæus, vel Mordochæus, sub rege Assuero, in memoriam liberationis Judæorum ab immanitate Amanis, instituit quartâ decimâ et quintâ decimâ mensis ultimi adar (martii) celebrandum festum *Phurim*, i. e. *sortium*, quia Aman factis sortibus diem explorare voluerat exitioso suo proposito apertissimum Esth. 3, 7; 9, 20, 32; unde etiam dies *Mardochæica*, et *Μαρδοχαιαν κλησα*, dicitur, 2

Mach. 15, 36. Huic festo quosdam Judæos, ut referunt Thalmudici, repugnasse, facile credimus; est enim festo Bacchi simile. In synagoga prelegitur liber Esther, et occurrente nomine Aman, omnes manibus plaudunt, atque pugnis et malleis scamna percipiunt, exclamantes: *Pereat nomen ejus*. Olim in memoriam crucifixi Amanis, cruces in tectis domuum suarum erigebant; his autem Cod. Theodos., tit. 12, c. 2, interdictis, signum aliud substituit. Cæterum convivia celebrant, sibi invicem ferula mittunt, et nugas alias tracent.

§ 548. *Festum enceniorum.* — Quam templum, ab Antiocho Epiphane, 167 ante Chr. profanatum, anno 164 ante Chr. rursus mandatum fuisse; multis sacrificiis, 25 mensis kilev (decembris), per octiduum dedicatum fuit, atque hac dedicatio conversa est in festum anniversarium, quod *encania*, *εγκανια*, *dies dedicationis altaris*, *αι ημεραι εγκανιαστων του θριασησθου, mandatio templi*, *δ καθαρως του ιερου*, dicebatur, 1 Mach. 4, 52, 59, 2 Mach. 10, 1, 8. Joan. 10, 22; a Josepho Arch. XII, 7, 6, 7, quoque nomine *laminum*, *αι φολα*, insignitur, quia Judæi his diebus multa luminaria accendebant, quibus felicem rem conversionem et latitiam indicabant, conf. Joseph. cont. Ap. 2, 59.

CAPUT IV.

DE PERSONIS SACRIS.

§ 549. *Populus sanctus.* — Posterii Abrahami, Isaac et Jacobi, ad conversionem vere religionis electi, Deo itaque consecrati, et hæc ratione sacri seu sancti atque quasi sacerdotes Dei, seu regnum sacerdotum erant, Exod. 19, 6; 22, 5. Lev. 11, 44, 45; 19, 2; 20, 26. Dent. 7, 6; 14, 2; 21; 26; 19; 28, 9. Monitum erat, ut et moribus sancti esse stenderent, Lev. 19, 2; 20, 7, 8, 29; 41, 45. Exod. 22, 20, 21, etc. Ast recentiores Judæi, hoc titulo inflati, omnes alias gentes, tanquam profanas et peccatrices, odio prosequuntur, Eph. 2, 14, 15. 1 Thess. 2, 15, 16, conf. Tachi. Hist. 5, 5. Math. 9, 10, 11, 19; 26, 45. Marc. 8, 28. Luc. 5, 8. Gal. 2, 15, 17. Illa autem sanctitas, seu separatio et consecratio ad cultum veri Dei, perpetua erat, licet non rarò magna fuit morum corruptio; quare aliqui Rabbinii sceleratissimos quoque reges hoc sensu sanctos nuncupant, ut sanctus et Israelita idem significat, conf. Sap. 10, 45, 17, 20; 8, 1, 7, 9, 20. Hæc denominatio demum ad Christianos transit, qui ab Apostolis non modò *πρεβυτεροι*, *discipuli*, *ἀδελφοι*, *fratres*, *i. e.*, amici, et *qui sunt de via seu de religione*, sed frequenter etiam *sancti*, *ἁγιοι*, vocantur Act. 9, 41; 26, 10. Rom. 1, 7; 8, 17; 12, 13; 25, 26, 2, etc.

§ 550. *De ministris sacris.* — De Levitis, ministris Dei regis, alibi diximus, hoc loco de iisdem, tanquam ministris religionis, dicendum venit. Substituti fuerunt primogeniti, qui olim nati erant sacerdotibus, ætate autem Mosis cum Levitis permutati sunt, et sequentibus quoque generatibus a ministerio altaris redimendi erant, Num. 5, 3, 15, 40, 51; 8, 16, 19. Ex 16 tribu Aar. et posterii ejus, sacerdotio consecrati

fuerunt, quibus propriæ ad thronum Dei in sanctissimo accessu concedebatur, quod etiam nomen *קרי*, innuit, Exod. 19, 22. Reliqui Levitæ obibat inferiores functiones sacras; sed pro negotiis vilioribus habebant servos sanctuario adscriptos, qui ligna fidebant, aquam apportabant, et alia similia præstabant. His omnibus præerat summus sacerdos. Culibet ordi- nis hominum ministrorum assignata erant functiones, quæ inferiori interdicte erant.

§ 551. *Servi sanctuario adscripti.* — Servi sacri, qui ab ævo Mosis aderant, orti sunt ex religioſitate Hebræorum, qui vel se, vel filium, aut servum, voto ad- dixerunt sanctuario; quare Lev. 27, 1, 8, pretium constituitur, quo sacri redimi possent. Ætate Josue illis additi sunt Gabaonitæ, Beerothitæ, Cephiritæ, et cives urbis Cariathiarim, Jos. 9, 25, 29. Aucti porò sunt ætate Davidis et Salomonis. Post exilium ordinem spectabilem constituiebant, qui antiquo levitarum titulo *לויים* donati, insigniti, etiam reliquis Israelitis antepositi sunt, Esdr. 2, 54, 58; 8, 20. Neh. 10, 29; 11, 5.

§ 552. *Consecratio Levitarum.* — Levitæ solemniter a reliquis Israelitis separati, et singulari ritu ad mi- nisteria sua consecrati fuerunt; nam 1° lotiot toto corpore rasi juvenem cum farina et oleo, in holocaustum, et alium juvenem in sacrificium pro peccato, ad altera adduxerunt. 2° A Mose aqua conspersi sunt, 3° Israelitarum proceres illis manus imposuerunt, et hoc ritu eos in locum suum aut primogenitorum substituerunt. 4° Levitæ præsentibus sacerdotibus, coram Deo seu sacro tabernaculo se prostraverunt, ut sese et ad ministeria offerrent. Denique 5° manus illis juvenis imposuerunt, et eos immolaverunt. — Hoc ritu levitæ et eorum posterii, Deo et sacerdotibus donati, et sacris ministeriis consecrati erant, Num. 8, 5, 22, conf. Act. 15, 2, 5. Lex peculiarem quidem vestem eis non decrevit; ast ætate Davidis, 1 Paral. 15, 27, et Salomonis, 2 Paral. 5, 12, cantores et musici, atque portantes arcam foderis, superindumento byssino induti comparant, conf. Joseph. Arch. 8, 5, 8, 20, 9, 6.

§ 553. *Officia levitarum.* — Levitarum partes erant, sacerdotibus auxilio esse, vigiliis sacri tabernaculi et deinceps templi obire, in itinere per Arabiam, diversas partes sacri tabernaculi, et utensilia sacra portare, sacrum tabernaculum et deinceps templum rundare, annonam et thesauros sacros administrare, denique ab ætate Davidis etiam in templo cantare, et instrumentis musicis accinere, recentiori autem ævo, etiam victimas mactare, quibus Hebræi his deservierunt; denique in legum divinarum studium incumbere, eorumque, æquæ ac sacerdotum erat populum docere, et harum legum notitiam imbueri. Lev. 10, 11. Dent. 17, 9, 24, 8, 35, 10, coll. 2 Paral. 17, 7, 9. — In tres familias, utpote a tribus filiis Levi descendentes, divisi erant, Kehat, Gerischom, et Merari. Hæc familia in itinere per Arabiam assignatas partes sacri tabernaculi portabant ab anno ætatis 50 usque ad 50: alia ætate leviora, uti vigiliis, jam anno 25 incipiebant,

et post annum 50 prosequantur, Num. 3, 1, 56; 4, 1, 50, 55, 58, 46, 19; 8, 25, 26. Recentiori ævo ministeria sua jam anno ætatis 20 auspicantur, 1 Paral. 25, 24, 27. 2 Paral. 31, 17. Esdr. 3, 8. — In Palestina demum non multis negotiis distinguebantur; quare David 58,000 adultos levitas in quatuor classes divisit, atque 24,000 ministros sacerdotum, 4000 vigiles seu janitores, 4000 musicos et 6000 iudices et genealogos esse jussit, 1 Paral. 25, 5, 5, 24, 52; 24, 20, 31; 26, 1, 28. Musici rursus in 24 classes divisi erant, quarum singula æternis, per hebdomadam munere fungantur. — Vigiliis jam sex, jam quatuor, jam etiam duo viri simul obibant, in quorum statione die sabbati alii succedebant. 1 Paral. 25, 17, 19. 2 Paral. 25, 4. 2 Reg. 11, 5. Omnes ordines et classes præfectis suis parebant.

§ 554. *Sacerdotes.* — Posterii filiorum Aaronis, nempe Eleazari et Ithamari, Lev. 10, 1, 5. 1 Paral. 24, 1, 2, ætate Davidis ita aucti erant, ut in 24 classes divisi fuerint, quæ æternis, per hebdomadam, munere fungantur; 16 classes erant Eleazari, et 8 Ithamari. Classis quilibet præfecto seu capiti familia suberat. Classis Jojarib 1 Mach. 2, 4, erat ordine prima et classis Abia Luc. 1, 2, octava, 1 Paral. 24, 5, 19. Hæc divisio perpetuò retenta, 2 Paral. 8, 14; 31, 2, 53, 4, 5; 56, 24, et post exilium, etsi quatuor duntaxat classes reverse sunt, rursus tamen sub antiquis nominibus resituta fuit, Esdr. 2, 56, 59. Neh. 7, 59, 42, 42. 1. Joseph. de vitâ suâ, § 1, et Arch. 7, 14, 7. — Summo sacerdoti Aaroni succedebat primogenitus, Josephus refert Arch. 3, 41, 5; 8, 1, 5, Eli, 1 Sam. 2, 50, non fuisse ex posteris Eleazari, primogeniti filii Aaronis, sed ex familia Ithamari, et Salomonem demum hæc dignitatem, Abiataro postero Ithamari adeptam, rursus transtulisse in familiam Eleazari, ex qua fuit Zadokus, cui eam contulit, 1 Reg. 2, 26, 27. An autem Josephus hæc ex fontibus fide dignis hauserit, non liquet. Post exilium, posterii Eleazari jure hereditario succedebant usque ad Antiochum Epiphaneum, qui hæc dignitatem plus offerenti vendebat. Anno 152 ante Chr., Alexander, rex Syriæ, summum sacerdotium detulit bellidico Jonathani ex classe Jojarib, 1 Mach. 10, 18, 20, cujus fratrem Si- monem demum Judæi principem et summum sacerdotem creârunt, 1 Mach. 14, 55, 47. Hajus posterii, qui simul reges erant, summo sacerdotio fugebantur usque ad Herodem, qui summos sacerdotes ad libitum mutabat, quo arbitrio jure deinceps quoque Romani usi sunt. — Vicarius summi sacerdotis, non quidem nomine, à Judæis adoptato, *כהן*, sed, *השופט*, *השופט*, occurrit, Jer. 52, 24, conf. 1 Reg. 4, 4; et quum eæ, quæ die propitiations præscripta erant, solus summus sacerdos agere posset, necessarius erat alter, qui ejus vicem, si fortè hæc die eger aut immandus esset, subiret, Jos. Arch. 17, 6, 4.

§ 555. *Consecratio sacerdotum et summi sacerdotis.* — Summus pontifex Aaron eodem ritu quo filii ejus sacerdotes consecrati sunt, nisi quòd aliis vestibus indutus et oleo sacro in capite largitus unctus est,

Exod. 29, 5, 9. Lev. 8, 2. — Sacerdotes nempe hi omnes, corpore loti, et vestibus sacris induti, sicutem se ante altare, ubi juvenes, duo arietes, panes azy- mi, et placentæ duplicis generis in arcto preparata erant; manus capiti juveni imposuerunt, quem Mo- ses mox in sacrificium pro peccato mactavit, sangui- nem digito coram altaris illevis, reliquumque ad pedes altaris effudit et partes sacrificii altari imposuit; reliqua caro integra extra castra concremata fuit, Exod. 29, 10, 14. Lev. 8, 2, 5, 44, 17. — Ita quoque manus capiti arietis immiserunt; quem Mo- ses in holocaustum mactavit, sanguinem circa altare sparsit, et arietem dissectum in altari concremavit, Exod. 29, 15, 18. Lev. 8, 18, 21. Alterum arietem, postquam sacerdotes ei manus imposuissent, Moses in sacrificium consecrationis mactavit, et sanguinem ejus sacerdotum lobo auri dextera, et pollice manûs et pedis dexteri, illevis atque reliquum pedibus altaris aspersit; à quo demum rursus aliquid sanguinis aspersi deprromptum et oleo sacro commixtum, in sacer- dotes eorumque vestes sparsit; summum sacerdotem verò sacro oleo in capite largitus unxit; hinc *חשן* dicitur Lev. 4, 5, 5, 16; 6, 15. Ps. 135, 2. Partes sacrificii, nempe caudam, omentum, lobum minorem hepatis, amicos renes adipemque eis adhaerentem et arum dexteram arietis, panem azyrum et placentam de quolibet genere imposuit manibus sacerdotum ut hæc Deo offerrent, atque id dicebant manus implere, quod idem est ac consecrare, conf. 1 Reg. 15, 15. Omnes hæc partes demum in altari concremabantur. Pectus Deo oblatum cessit Mose, reliquam autem carnem preparatam, uti et panes filios azymos et placentas, sacerdotes in ipso sacro tabernaculo manducarunt, quod verò supererat, alterâ die igni traditum fuit, Exod. 29, 19, 34. Lev. 8, 22, 56. — Hic ritus qui per octiduum continuatus fuit, sacerdo- tes ab omnibus aliis Israelitis et Levitis in perpetuum separavit, ut novâ in posteris inauguratione opus non esset, Exod. 29, 55, 57. Lev. 10, 7. Singulorum autem summorum pontificum inauguratio repetenda innui videtur Exod. 29, 29. Lev. 16, 32; 21, 10. Num. 20, 26, 28, 35, 25.

§ 556. *Vestes sacerdotum.* — Vestitum sacrum sacer- dotes non gestabant nisi officio fungentes; Exod. 28, 4, 45. Ezech. 42, 14, 44, 19. Descriptio Exod. 28 manca est, quia plura ex more vestendi illorum temporum pro notis ponuntur. Quæ Josephus Arch. 5, 7, 1, 5, addit, fortè hæc parte, recentiora sunt. Vestes hæc erant: 1° Femoralia xylina seu byssina à renibus usque ad femora pertingentia, Exod. 24, 42. Lev. 6, 10. Ezech. 44, 18, 2° Tunica xylina qua ætate Josephi usque ad talos pertingebat, mancis instructa et non consueta, sed una textura erat Jo- seph. Arch. 5, 7, 2. Exod. 28, 39; 41, 29, 5, conf. Joan. 19, 25. 3° Ciugulum, teste Josepho Archæol. 5, 7, 2, palmâ latum, in modum exuviarum ser- pentis textum, atque acu pictum erat floribus coloris purpurei, hyacinthini, coccinei et albi. Supra lumbos et ferè ad pectus gestabatur, Exod. 59, 29; bis cor-

pus ambiebat, et antrorsum circa pectus ita nodabatur, ut extremitates usque ad talos dependere, quas sacerdotes functionibus occupati, ne impediatur, super humerum sinistram retorquebant, Exod. 59, 27, 29. 4^a Mitra erat olim alta, acuminata, et capiti alligabatur, Exod. 28, 9, 40; 29, 9. Lev. 8, 13, 17, ut § 126 diximus; etate vero Josephi (Archaeol. 5, 7, 5), globum formabat sindone contextum qui dimidio capitis firmatim insidebat ut in flexionibus corporis non decideret. — Ceterum sacerdotes discalceati munere suo fungebantur, quod symbolum reverentiae et venerationis erat, Exod. 5, 5. Jos. 5, 15.

§ 357. *De functionibus sacerdotum.* — Ad functiones sacerdotales non modo origo ex familia Aaronis, Esdr. 2, 62. Neh. 7, 64. Joseph. de Vita sua, § 1, et contr. Ap. 2, sed etiam immunitas ab omni vitio corporis requirebatur, Lev. 21, 16, 17. Ministeria sua obtinens, vino et omni potu inebriante abstinere, Lev. 10, 8, 11. Antiquiori aëvo, 50 annos nati, recentiori vero etate jam, quàm 20 annorum essent, numerata obibant, Num. 4, 5, 2 Paral. 51, 17. — Quotidianas functiones quaelibet classis singulis sorte assignabat, ut alius sulfitem incenderet, alius die sabbati panes propositionis permuraret, alius ignem in altari holocaustorum curaret, etc. Luc. 1, 9, conf. § 355.

§ 358. *Vestes summi sacerdotis.* — Vestes summi sacerdotis erant duplcis generis; alie simplicis byssine, nempe femoralia, tunica, cingulum sacerdotale et mitra simplex, atque his vestibus indutus, die propitiationis in Sanctissimum ingrediebatur, Lev. 16, 4, 25; alie autem erant magnificentissimae, quibus super vestes sacerdotales induebatur, nempe: 1ª Meil, quod supra quidem, § 122, laicis quoque ditioribus commune fuisse vidimus; hoc verò sacrum erat coloris hyacinthini, et in inferiori limbo alternis tintinnabulis aureis et nugaligratis, ex gossipio purpureo et cocineo multatis, superbiebat, Exod. 28, 51, 55; 59, 5, conf. Hasselquist Reis. S. 55, 75. 2ª Ephod, supra, § 122, laicis quoque commune fuisse, observavimus; sacrum verò erat byssinum colore purpureo, hyacinthino et cocineo, atque etiam auro variegatum, etate Josephi cubitum majorem longum, manicis instructum, atque ex lege Mosi in utroque humero onyche ornatum, in quo nomina 12 tribuum, nempe in quolibet sena, insculpta erant, Exod. 28, 6, 7. 3^a Ad pectus hujus vestimenti erat spatium quadratum unius spatulae, cui וַיִּשְׂרָאֵל ita adaptatum erat, ut extrinsecus (Exod. 59, 9) instar marsupii duplicatum, extrinsecus verò duodecim gemmis, quadrupli serie dispositis, ornatum esset, quibus nomina tribuum insculpta erant; quatuor annulis ipsi ephod annexum, et fasciis hyacinthini coloris alligatum, duabus porro catenis aureis in utroque humero fixis pendebat, atque singulari cingulo ipsum ephod totum ambiente adstrictum erat. In hoc וַיִּשְׂרָאֵל erant Urim et Thummim, ex quibus summus sacerdos responsa divina petebat, Exod. 29, 50. Lev. 8, 8; 27, 21. Deut. 53, 8. Quid fuerit, aversa sunt eruditorum conjecture. Sententia verisimillima eò redit fuisse sortem

sacram 1 Sam. 14, 41, 42, fortasse tres lapides pretiosos quorum alter affirmationem, alter negationem, et tertius nullum responsum referebat; quare questio semper ita formanda fuit ut responsum esset ita vel non, et prout sacerdos interrogatus, lapidem manu extraheret vel affirmaret, vel negaret, vel responso careret. Historia Jos. 7, 15, 21. 1 Sam. 14, 40, 45; 28, 6. 2 Sam. 1, 2, haec duntaxat paucis narrat. Moses jubetur Urim et Thummim (non conficere, sed) in Choschen reponere, quod arguit usum ejus fuisse antiquiorem, de quo demum usque ad Davidem dispersa fit mentio. 4^a Mitra summi sacerdotis eandem cum mitris sacerdotum formam referebat, Exod. 28, 4, 40; 29, 5, vel differentia saltem erat exigua, ut fortasse esset paulisper altior, Exod. 59, 27, 28, uti quoque Joseph. Archaeol. 5, 7, 6, ait super mitram summi sacerdotis emittisse aliam consuetudinem ex hyacinthino et albo variegatam. Ast in fronte per vitam hyacinthinum alligata erat lamina aurea, cui verba: Sanctus Jehova, incisa erant, symbolum summum sacerdotem portare penam eorum quae Israelite in numeribus et donariis delinquebant, Exod. 28, 36, 38; 29, 6; 59, 50, 51. Etate Christi haec mitra, teste Josepho, triplici quoque coronâ aurâ cincta erat, quam sacerdotes Asmonaei, qui simul erant reges, addiderunt.

§ 359. *Ministri synagogarum.* — In synagogy non erant ordinarii doctores, qui ex officio populum sermonibus docissent, nisi interpretes qui ea quae hebraicè prælegebantur lingua vulgari exponerent; nam orator synagogarum in novo Fodere non occurrit, sed lector vel alius quicumque, doctrinâ et sermone polens, populum, religionem et officia edocet. Luc. 4, 16, 21. Act. 15, 5, 15; 15, 21. Matth. 4, 25; 28, 5. Alii ministri synagogarum erant: 1^a Antistes Synagoga, ἀρχισυναγώγος, qui coetum regabat, lectores et oratores invitabat, nisi quipiam se spontè obtulissent, quos acceptaret, Marc. 5, 22, 53, 58. Luc. 8, 41; 15, 14, 15; 18, 8, 17. Act. 15, 15. 2^a Seniores Synagoga, πρεσβυτέρους, antistiti à consiliis, erant potentiores et doctores populi; hinc etiam ἀρχισυναγώγος dicitur, Act. 15, 15. Hic senatus non modo de institutionibus Synagoga, sed etiam de transgressoribus legis agebat, et penam 40 ictuum dempto uno decernebat, ut etiam peccatorem communionem excluderet, Joan. 9, 12; 12, 42; 16, 2. 2 Cor. 11, 24. 3^a Collectores eleemosynarum, 4^a Minister Synagoga, ὑμνητής, Luc. 4, 20, qui libros prelegendos porrigebat et recipiebat, et alia hujusmodi servitia praestabat, Luc. 4, 20; ritus quo in synagogy nostrorum Judaeorum liber legendus solemniter deferret, etate Christi nondum obtinuit.

5^a Apostolus seu legatus Synagoga alius erat qui, à synagogy exteris missus, eleemosynam Jerosolymam deportabat, alius qui à synagogy ad propagandam religionem delegabatur; alius denique qui preces publicas in synagoga nomine ceteris recitabat, à coetu ad id delegatus, qui nunc cantor nuncupatur. Viringa de Synag. vet. l. 5, p. 1, c. 4 et 2, p. 2, c. 1, 5.

Judei eruditos Synagoga dicunt pastores, quod nomen autem, recentiori saltem aëvo, tribunt quo-

que senioribus Synagoga et collectoribus eleemosynarum. Ast etate Apostolorum hoc nomine propriè veniebant docti cum assensione quipiam ad sententiam Stoicorum, solos sapientes esse verè reges, conf. Philo de Agricolt. p. 150.

CAPUT V.

DE REBUS SACRIS.

§ 560. *Quid est sacrificium?* — Sacrificium est illud, quod Deo immediate offertur, et aliqum ratione destruitur, uti per ignem, vel per effusionem libaminum aut per immutationem. Hinc nec ligna, ad fovendum ignem altaris necessaria, neque alia dona, quae sanctuarii aut templo offerbantur, dicuntur sacrificia sed קָרְבָּן, כַּהֵנִי, זְבִיחָה, quae nomina quidem etiam sacrificiis tribuuntur, sed latioris sunt significationis, et omnia comprehendunt, quae Deo quacumque ratione sacranur.

§ 561. *Origo sacrificiorum.* — Sacrificia, juxta documenta Mosica, generi humano coeva sunt, Gen. 4, 5, 5; 8, 20; 12, 7; 15, 4; 15, 9, 21; 22, 13; 26, 35; 25, 4, 7; lex Mosica solum ritus accuratius praefinit, conf. Lev. 1, 2. — Cum autem in libro Genesios nulla diserta fiat mentio, Deum jusuisse homines sacrificia offerre; origo hujus singularis, omnibus populis communis, cultus divini ex grato animo, quo antiquissimi homines Deo aliquid de ejus donis offerre voverint, simulque confessi fuerint, Deum esse supremum rerum omnium et vitae quoque dominum, utcumque explicari possent. Ast quum in fragmentis Gen. 1, 11, paucissima referuntur, ex silentio vis quidpiam concluditur, imprimis cum Deus Gen. 15, 9, sacrificium offerri jubeat, et alibi hoc religionis exercitium probet. Ubi dicitur, Deo sacrificia non probari, Isa. 1, 11, 18. Jer. 6, 20. Amos 6, 20. Os. 6, 6. Malach. 1, 10; sermo est de sacrificiis, tanquam meris ritibus, ut mediis per se efficacibus, quin ex animo probò proficiantur. Neque Deo indignum est, hujus generis arbitraria religionis exercitia precipere, quae non indecentia sunt, et infantia ac adolescentiae humanitatis conducunt, Ernesti, de Vindictis arbitrii divini in religione constituenda; quum aliunde arbitrio primorum hominum, qui erant infantes, omnis status externus relinqui vix potuisse videatur. Accedit, originem victimarum euenturam non satis commodè ex inventione humanâ reperi posse. Quare verisimillimum est, Deum proparentibus lapsis, per mortem animalium non modo ostendisse, quid per peccatum meruerint, sed etiam inuisse, violentam animalium mortem, in reatús et poenae memoriam, saepius repetendam esse.

§ 562. *Divisio sacrificiorum.* — Ante Mosen non occurrunt sacrificia nisi holocausta, eucharistica, et illa quibus fodera pangebantur, atque de ritibus perpanca attingunt. De sacrificiis pro peccato et delicto, atque de libationibus, fertis et farina nulla fit diserta mentio. Quum vero etate legislationis in Sinai sacrificia gentiliam jam in certum ordinem redacta essent; lex Mosica illa, quae ex consuetudine Patriarcharum

descenderant, ad presentem rerum conditionem accommodavit, ritibus auxit, non modo, ne Hebraei pompâ gentiliam ad colenda idola allacerent, sed etiam, ut religionem sapienter exercebant, ideas religiosas et promissiones divinas altius menti imprimerent gratum erga Deum animum excitarent, aliquid mentem ad mandatorum custodiam firmarent; accedebat, quòd nova ad Deum regem relatio, quam gens modò inveniatur, majorem apparatus deprecabatur. Sicut itaque ex lege Mosica, sacrificia alia cruenta seu victimaria alia incruenta, et quidem vel farina, panes, placentae; vel libamina (vinum). Sacrificia cruenta erant alia piacularia, et alia eucharistica. Piacularia rursum erant vel holocausta, vel sacrificia pro peccato, vel sacrificia pro delicto. Holocausta et sacrificia pro peccato, non modo à singulis offerbantur, sed etiam pro universo populo praescripta erant. Sacrificia piacularia solummodo civitatem apud Deum regem transgressiones expiabant, mactabantur ad plagam aquilonarem altaris, et erant sanctissima, de quibus sacrificianis nihil participabat, Lev. 6, 18, 22; 7, 1; 10, 17; 14, 15. Eucharistica verò mactabantur ad australem altaris plagam, et postquam partes praefinitae igni altaris impositae, et aliae partes sacerdoti traditae essent, erant sacrificiantis, exceptis primogenitis animalium, quae sacerdoti cedebant.

§ 563. *Locus sacrificiorum.* — Sacrificia ex lege Mosica non nisi super altari in sacro tabernaculo aut templo, per sacerdotis offerenda erant, Deut. 5, 15, 14, ne alibi idcirco aut ritibus superstitionis sacrificaretur, conf. Lev. 17, 4, 7. Deut. 12, 15, 16. Sine hac cautione vera religio conservari vix potuisset. Sacerdotes ad plura altaria dispersi, sine mutua observantia, partim cultui idolorum consensissent, partim multitudini resistere non potuissent. Quare hoc de unico altari praecipit sapienter, et imprimis Deut. 12, 15, 14, energice inculcat, et omnia alia altaria Lev. 26, 50, damnantur, conf. Jos. 22, 9, 44. Recentiori autem aëvo, praesertim sub regibus, illegitima altaria multum invenerunt, quae etsi fortasse partim Jehovah dedicata fuerint, suspecta tamen erant, in quos similis suspicio non cadebat, in aliis quoque locis sacrificabant, 1 Sam. 15, 8, 14; 16, 1, 5. 1 Reg. 18, 21, 40.

§ 564. *Sacrificia cruenta.* — Victima offerri non poterant, nisi boves, caprae et oves, et interdum ex volucris turture et pulli columbarum, Lev. 1, 2; 5, 7; 12, 6, 8; 15, 29. Num. 6, 40, quae Lev. 14, 4, 7, aves dicuntur. Haec animalium genera, ab Abrahamo Gen. 15, 9, oblata, erant Aegyptiis numina, Exod. 8, 22. Lev. 17, 7. Herodot. 2, 44, 46. Ferre ab altari exclusae erant; unde explicanda est phras: *Manducare sicut capream et cervum*, Deut. 12, 15, 22. — Holocaustis praefinita erant animalia maseula, et turtures vel pulli columbarum, in quibus sexus non attendebatur. Sacrificiis pro peccato juveni, hirci, caprae, oves, et turtures vel pulli columbarum, pro diversitate sacrificantium, congruebant; pro delicto autem omnium animalia, exclusis tamen juvenis, offerendi

erant. Sacrificia denique eucharistica duntaxat ex supra memoratis tribus generibus quadrupedum immolari poterant. — Omnes victimas, exceptis turturibus et pullis columbarum, non infra aetatem 8 dierum, et non ultra aetatem trium annorum esse oportuit. Plerumque oves et caprae annucae, et juveni triemes immolabantur. Animalia agrotata, evirata, clauda, caeca vel quocumque defectu laborantia, ad sacrificia non erant idonea, quia animum Dei minus reverentem prodiebant. Lev. 22, 20, 24. Malach. 1, 8.

§ 565. *Ritus sacrificiorum.* — Qui victimam offerebat, 1° animal Deo sistebat, sed in atrio ante altare, capite versus janam sanctuarii converso, stantebat. Lev. 1, 5, 9; 3, 1; 4, 14. — 2° Manum suam capiti victimae (exceptis turturibus et pullis columbarum) imponebat, quod pro universo populo proceres praestabant. Num. 37, 18, 25. Lev. 4, 13; 16, 21, conf. 2 Paral. 29, 25. Hæc manuum impositioe victimam in locum sacrificantis substituere, ut in eâ ostenderetur poena, quam sacrificans promeruit, vel promeriturus esset, si peccaret. Hæc hujus ritus significatio, manifesta est non solum in eo, qui victimæ pro delicto manum imponebat, et delictum suum in caput victimæ confitebatur; et in summo sacerdote qui, imponens hirci cuisario manus, omnia peccata populi ei imponebat; sed etiam ex eo colligitur, quod Israelitæ levitis, ut eos in suum locum ministerio sacra destinaent, manus imposuerunt. — 5° Victimæ pro populo, à sacerdotibus et levitis, aliae autem, olim quidem ab offerente, recentiori vero à levitis mactabantur. Lev. 1, 5, 2 Paral. 29, 24, 54. Esdr. 6, 21, et quidem eodem loco, quo manus impositæ erant, tempore holocausti, et sacrificia pro peccato et pro delicto, ad septentrionalem: reliqua vero ad meridionalem plagam altaris. — 4° Sanguis victimæ à sacerdote in egerere excipiebatur, et ad pedes vel parietes altaris effundebatur; sanguis sacrificiorum pro peccato, etiam cornibus altaris illinebatur, et, si hæc sacrificia pro universo populo, vel pro summo sacerdote offerebantur, etiam in Sancto versus siparium Sanctissimi, et die propitiations in ipso quoque Sanctissimo versus operculum arce, et versus pavimentum ante arcam, spargebatur, atque cornibus altaris sufflitis, illinebatur, quod *expiare*, Lev. 4, 7; 8, 13, 16. Zach. 9, 15. Num. 18, 17. — 5° Sacrificans olim animal, pelle detractâ, ipse dissecut, sed recentiori aeo id præstabant levite et sacerdotes, et aetate Josephi aderant in templo columbae et mense marmorea, ad id adaptata. Sacrificia pro peccato et holocausto populi et summi sacerdotis, integra, nec pelle detractâ, sed exemptis duntaxat partibus in altari concremandis, extra castra vel urbem, in loco in quo cineres congeri solebant, comburebantur. — 6° Quæpiam victimarum, jam ante, jam post mactationem, Deo singularibus ritibus offerebantur, qui etiam in oblatione quorundam panum et placentiarum, imò et aliorum donorum sacrorum observabantur. Horum ritum alter dicitur *דריכה*, et alter *דריכה*, Lev. 29, 24, 27, 28.

Lev. 7, 50, 52, 51, 8, 27; 9, 21; 10, 15; 14, 12; 25, 20. Num. 3, 25. Quales fuerint ritus, imò an diversi fuerint, obscurum est; interdum enim permixtantur, Exod. 58, 24, coll. Num. 31, 52; Exod. 29, 24, coll. Exod. 29, 27; Exod. 29, 28, coll. Lev. 9, 21. Verisimillimum est, *דריכה* fuisse elevationem, et *דריכה* depositionem in terram; quia verò, quod elevatum fuit, rursus demittebatur et deponendum erat; hi termini interdum latius usurpantur, et permixta potuerunt. Exprimebant autem traditionem oblati, et desiderium, ut Deus oblationem acceptaret. — 7° Interim sacerdos ligna in altare deferabat, in officinum redigebat, et accendebat; alii mox sacerdotes apportabant et incensis lignis imponebant illa, que de victimâ concremenda erant, nemp omnes carnes holocaustorum privatorum, de holocaustis autem populi et summi sacerdotis, et de omnibus aliis sacrificiis, adipem intestina tegentem; adipem, qui est super intestina, ambos renes cum adipe eis adherente, lobum minorem hepatis, et caudam crassam ovium, Exod. 29, 13, 32. Lev. 3, 4, 10, 13; 4, 9; 7, 5, 4; 8, 26; 9, 9, 10, 19. Omnes hæc sacrificii partes sale puro condiebantur, Exod. 30, 25. Lev. 2, 13; 9, 46. — 8° Reliqua caro sacrificiorum eucharisticorum, erat à sacrificante in convivium convertenda, excepto dextero armo, per *דריכה* consecrato, et pectore, per *דריכה* oblati, quod utrumque sacerdotibus cedebat. Carnes autem sacrificiorum pro delicto et pro peccato, si non erant summi sacerdotis aut populi, erant sacerdotum, qui eas, uti illum arum et pectus, in atrio vel templo comedeant. Num. 18, 10, 14, 18. Lev. 10, 14.

§ 565. *De holocaustis.* — Holocausta, sacrificia solida, de quibus omnia concremabantur, erant pacularia, et omnium antiquissima, ideoque præcipua. Lev. 1, 3. Philo de Victim. p. 858. Ab ethnicis quoque per sacerdotes Hebræos offerri poterant. Alias jam pro universo populo offerenda erant, uti holocausta quotidiana mane et vespere, et que diebus festis prescripta erant; jam à singulis pro se, vel sponte, vel ex voto, Ps. 51, 20, 21; 66, 15, 14, ut etiam ex mandato legis in certis adjunctis offerebantur, uti à Nazareis improvisè contaminatis, et finito demum voto, Lev. 6, 11, 16; ab illis, qui à lepra sanati erant, Lev. 14, 20; 15, 15; à mulieribus post puerperium, Lev. 12, 6, 8. Victimæ erant juveni triemes, atque hirci et arietes annucae, denique turtures et pulli columbarum. Sanguis à sacerdote ad pedes arctus pro ambulibus spargebatur. Partes profinitæ, et reliqua caro, sicut § 565, 3°, 7°, diximus, comburebantur. Libamen vini ad altare effundebatur. Ethnici vero vinum victimis idolorum inter cornua affundebat, ad quod alludit Paulus Phil. 2, 17. 2 Tim. 4, 6. — Turturibus et pullis columbarum sacerdos caput ungue resecebat, sanguinem ad latas altaris spargebat, ingluviem et plumas ad plagam altaris orientalem in cinerarium abiciebat, et reliquum, repositum in alia factâ, igit altaris imponebat, Lev. 1, 3, 17.

§ 567. *Sacrificia pro peccato.* — De discrimine pec-

eatorum et delictorum, et de sacrificiis pro utrisque, quatenus remplicitate concernebant, egimus § 246; quare pauca addenda veniunt, que ad ritus spectant. — Victimæ pro peccato, que et ipse dicebantur peccata, erant pro diversitate peccatorum diversæ. Summus sacerdos et populus immolabat juvenem, et magistratus hircum. Sacerdos exceptum sanguinem illinebat cornibus altaris holocaustorum, reliquum vero ad latas altaris effundebat, Lev. 1, 4, 22, 26. Alii vero privati pro peccato offerebant eodem ritu arietem vel ovem, Lev. 4, 37, 35. Reliqua dicta sunt § 565. — Sacrificia pro peccato quibusdam præcepta erant; nempe 1° puerperis post dies purificationis, 40 post natiuitatem filii, 80 post natiuitatem filie, et quidem turtur vel pullus columbae, cui accessit holocaustum arietis annucae, vel ob pauperitatem alius turtur vel pullus columbae, Lev. 12, 6, 8, conf. Luc. 2, 24; 3° leprosis sanatis hircus, vel ob pauperitatem turtur aut pullus columbarum, Lev. 14, 15, 19, 22, 50, 51; 5° Nazareis inopinatè contaminatis turtur aut pullus columbarum, Num. 6, 10, 11. Ceterum frequentissima erat hujus sacrificii offerendi necessitas, quâ Hebræi perpetuò monebantur, se esse omnes in culpa coram Deo.

§ 568. *Sacrificia pro delicto.* — Sacrificia pro delicto populo prescripta non erant, sed duntaxat singulis, qui sine teste præcipientem legem Mosaicam, aut naturalem, penâ exterminationis sancitam, errore, ignorantia aut indeliberatè violarent, et demum illi observantes, in se redibant. Delicta, que sacrificio expiari poterant, enumerantur Num. 4, 4, 16; 20, 26, nempe 1° qui, testis adjuratus, veritatem facti reticuit; qui inscius contaminatus, mundationem omisit, et dein illi observabat; et qui temerariè juravit, se aliquid præstaturum, et non præstitit; hi rei ovem vel capram, aut ob pauperitatem duos turtures vel pullus columbarum, alterum pro delicto, et alterum in holocaustum, et ob summam pauperitatem, decimam partem Epheæ farinæ, sine oleo et thure, offerebant, Lev. 5, 4, 16. 2° Qui sacrum quidpiam sibi attribuit, vel depositum, promissum, furto ablatum, vel inventum, etiam iurjurando abnegavit, vel aliâ ratione damnum intulit, vel alienum restituere omisit, offerebat pro delicto arietem ex æstimatione sacerdotis, et non modo alienum restituere, sed quintam quoque partem addebat, ut lassum indemnem præstaret, Lev. 5, 20, 26. 3° Qui cum ancilla adulterium commisit, et eam è servitute non redemit, arietem pro delicto offerre tenebatur, Lev. 19, 20, 22. Conf. § 146. 4° Nazareus inopinatè contaminatus, offerebat ovem annuicam pro delicto, Num. 6, 11. 5° Denique leprosi sanati et mundati, arietem pro delicto sacrificabant, Lev. 14, 10, 14. — Ritus oblationis, lidem erant, qui in sacrificiis pro peccato observabantur.

§ 569. *Sacrificia eucharistica.* — Sacrificia eucharistica, salutaria, pacifica, dicuntur, Exod. 28, 12. Lev. 17, 8. Num. 15, 5. Juveni, vacca, hirci, capra, arietes et oves (hæc enim animalia sola ad hæc sacrificia idonea erant) immolabantur, sicut § 564 dictum

est, Lev. 5, 1, 17; 7, 25, 27. Ad hæc sacrificia, que in gratiarum actionem offerebantur, accedebant placentæ azyma, oleo perfusæ; tenuiores, oleo unctæ, et oleo subactæ et demum oleo perfusæ, de quibus singulis sacerdos, qui sanguinem sparsit, unam dono forebat, Lev. 7, 11, 14, 28, 35. Reliquas carnes et placentas sacrificans in convivium convertebat, ad quod etiam mancipia, vidue, pupilli, pauperes et levitæ invitandi erant; quod ad nutui amoris officia coeunda haud parum valebat. Ne hoc opus charitatis omitteretur, cautum fuit, ne quid in posterum diem servaretur, et duntaxat permissum erat, alterâ die, quod de convivio supererat, manducare; quod vero tertîa die reliquum erat, comburendum fuit, Lev. 7, 15, 21. Deut. 12, 18. Hoc convivium quidem extra sacrum tabernaculum aut templum, sed non extra urbem sanctam celebrari poterat.

§ 570. *Sacrificia fœderum.* — Sacrificia, quibus fœdera pangebantur, eucharisticis accenseri possunt, aliqua tamen habent peculiaris à Chaldaeis descendencia, qui, teste Ephraem Syro, tom. 1, p. 161, fœdera firmat, per victimas dissectas et in duos ordines dispositas, transibant, dicentes: *Ita nobis non fiet.* Hujusmodi confirmationem fœderis Deus per symbolum fumi inflammati, Abrahamo Chaldaeis in visione præstitit, Gen. 15, 9, 17, 18; et hoc ritu demum Hebræi non modo fœdus cum Deo, Deut. 29, 14, sed etiam cum rege Seduciæ firmarunt, Jer. 54, 18, 19. Dubitandum itaque non est, alias quoque fœderum confirmationes eodem ritu peractas fuisse, Exod. 24, 4, 8. Jos. 24, 35. 1 Sam. 11, 15. 1 Reg. 1, 9, seq. 2 Paral. 29, 10; 34, 31, 32. Ps. 50, 8. Hinc iurjurandum ad altare, adeoque ad victimas prestandum, memoratur 1 Reg. 8, 5, 2 Paral. 6, 22, uti et alii ferè omnibus antiquis gentibus soleme erat, fœdera sacrificiis sancire, quod ipsa quoque nomina et phrases de fœderibus usitate, comprobant, ut *foedus, sectio victimarum*; latinum *foedus*, à fœdis vulneribus victimarum dictum est, ut Servius ad Æneid. VIII, 614, annotavit; hinc Romani dicebant, *foedus iurare, percutere, fœdere, sancire*; et Græci, *ἑξέχειν ἑσπῶν*, ut Hebræi *secuti fœdus*, et ipsum quoque *iuravit*, propriè pro septem, nempe victimas, adjuratus est, conf. Gen. 21, 24. Hæc victimæ erant manifesta symbola poenæ, que violatorem fœderis maneat, et quam pacientes, transcundo per segmenta victimarum, in se recipiebant. In illo modo fœdere Dei cum Hebræis Exod. 24, 5, 8, accessit, quod Moses sanguine victimarum conspersit altare, librum fœderis, et universum populum, dicens: *Hæc est sanguis fœderis, quod Jehovah vobiscum pangit, ut omnia mandata observetis.* Id monebat Hebræos, si mandata non custodierint, dignos fore ut eorum sanguis eadem ratione dispergatur. Cæterum, ex dictis patet, si Christus in ultimâ cenâ sanguinem suum appellavit sanguinem fœderis, illum sanguinem sacrificii dedisse, adeoque SS. Eucharistiam seu sacrificium quoque instituisse.

§ 571. *Significatio victimarum.* — Ex his, que modo diximus, huculenter apparet, que sit significatio om-

nium victimarum; nam si Hebræi, inde ab Abrahamo, in victimis fœderum noniam fodifragi adumbrare consueverunt; profecto reliquis quoque victimas esse similia symbola censebant, et holocausta quidem ad que Deus Noacho et Abrahamo Gen. 8, 20; 15, 9, 18, fidem dedit esse divinas confirmationes promissionum, quibus per manuum impositionem, accessit representatio penarum offerentis, si suis promissis non satisfecit. Quia itaque holocausta erant symbola divina confirmationis promissionum; integra concremabantur, et præcipua erant sacrificia, uti promissiones erant fundamentum omnis illius instituti; etiam ab ethnicis offerri poterant, quia promissiones etiam ad hos, aliquando ad Messiam, et veram religionem adducendos, spectabant, conf. § 295; erant simul piacularia, quia ostendebant, Deum, intercedentibus licet vitis hominum, promissis statutum esse.—Victimæ pro peccato et pro delicto, nova genera piacularium, per legem Mosaicam introducta, adumbrabant penam excisionis, que peccanti et delinquenti debebatur, et promittebatur, Deum ob hæc peccata et delicta promissis non defuturum.—Eucharistica denique sacrificia erant umbræ penarum Hebræis imminuentium, si observationem religionis, quam promiserant, negligerent, ac si dicerent: *Ut his victimis, nobis non fiet, quia promissis stultissimus; quare hoc firmati proposito in convivio letabuntur.* Victimæ itaque omnes erant symbolice, quibus promissiones divinx confirmabantur, et Hebræi vicissim observantiam religionis spondebant, et ita se ad studium pietatis et probitatis excitabant.—Si muli Hebræi aliam sacrificii efficaciam tribuebant, et multitudini victimarum, quocumque animo offerrentur, confidebant; id veritati præjudicare non poterat, inprimis cum hic error persæpe gravissimis verbis argueretur, ut Ps. 50, 8, 15; 40, 7, 8. Isa. 1, 11, 15, conf. 1 Sam. 15, 22. Os. 6, 7. Mich. 6, 6, 8. Mal. 2, 1, 9.—Symbolicis autem his substitutionibus victimarum in locum transgressoris, significari veram substitutionem Messie in locum peccatorum, dubium non est; conf. Isa. 53, et Pauli Epistolæ ad Hebr. et antiquis temporibus hanc sacrificiorum significationem non omnes clarè intelligebant. Hinc violenta mors Jesu in novo Fœdere perpetuo sacrificium dicitur, ut hoc genus loquendi non possit meris allusionibus accenseri, quales occurrunt Rom. 12, 1, 15, 16. Philipp. 2, 17, 2. Tim. 4, 6. Hebr. 15, 15, 16; sed verum aliquid, quod illa sacrificia veteris Fœderis adumbrabant, innat, sicut disceris quoque verbis Hebr. 9, 5, 28; 10, 10, 14, 18, exprimitur, conf. Matth. 26, 28. Marc. 11, 24. Luc. 22, 20. 1 Cor. 11, 24, 25. Hebr. 12, 24. 1 Petr. 1, 2, coll. Exod. 28, 8; Joan. 1, 29, 36; 19, 36, 37. 1 Cor. 5, 7. 1 Petr. 2, 24, coll. Isa. 53, 5, 12; 2 Cor. 5, 21. Eph. 5, 2. Rom. 5, 25, 23; 7, 25. 1 Joan. 2, 2; 4, 10, conf. § 500.

§ 572. *De sacrificiis incruentis.*—Sacrificia incruenta, partim ex frumento, partim ex vino offerabantur. Illa (excepto hordei manipulo, secundâ die Paschatis oblato, et sacrificio uxoris suspectæ) ex purissima farina triticea offerbantur, et quidem vel aliquo modo

preparata, vel sine omni præparatione; salientia et oleo perfundenda, aut ungenda jam oleo et dependa et ungenda erant; quibusdam addebatur thus. Mel autem et fermentum ab altari exclusum erant. Lev. 2, 10, 12, exceptis duobus panibus fermentatis festo Pentecostis, et sacrificiis eucharisticis; ast ex his fermentatis altari nihil imponebatur, Lev. 7, 15; 25, 17; 2, 11.—Hæc molæ salis erant additamenta victimarum; excipiendi tamen sunt 1° duo decim panes propositionis in Sancto, qui omni sabbato permutati, ut sacerrimi, à solis sacerdotibus in sacro tabernaculo vel templo manducabantur, Lev. 24, 5, 9. 1 Sam. 21, 5, 6, conf. Marc. 2, 26; 2° manipulus hordei, secundâ die Paschatis oblatus, Lev. 25, 10; 5° primitiæ panum festo Pentecostis, Lev. 23, 17, 30; 4^a farina à paupere in sacrificium pro delicto oblata, Lev. 5, 1, 4, 11, 15. Cateroque victimis addebantur, et quidem juxta tres decimæ partes ephæ purissime farine triticeæ, et dimidium bin olei; arietis duo decimæ partes ephæ farine, et tertia pars bin olei; et ovi vel agni decima pars ephæ farine, et quarta pars bin olei, Num. 15, 5, 12; 28, 7, 29, 59.—Libanum seu vinum eadem mensurâ, quâ oleum, addendum fuit, Num. 15, 5, 12; 28, 7, 29, 59; verum non, ut Rabbinii asserunt, in cornu altaris, sed, ut Josephus Arch. 5, 9, 4, refert, circa altare effundebatur.

§ 575. *Purificatio immundorum.*—Immundities non erant peccata, nisi illæ, que simpliciter interdite erant, aut illis, quibus, ut summo sacerdoti et Nazareis, omnis contaminatio prohibita fuit; ast neglecta purificatio erat delictum, cui exterminatio à populo decreta fuit. Pleraque quidem immundities desinent præfinito tempore, cessabant, si modò immundus corpus et vestes lavit; quibusdam autem contaminatis ritus, quo mundarentur, præscripti erant.—Ita, qui cadavere, ossibus mortuorum, aut sepulcro contaminatus fuit, tertîa et septimâ die per alium virum mundum hyssopo, in aquam cineribus vacæ rufæ mixtam, instincto conspergendus erat, quo peracto, corpus et vestes lavabat, et septimâ die mundus erat. Eadem ratione etiam tentorium, domus et suppellectilia, fœnere contaminata, mundanda erant, Num. 19, 11, 21.—Cineres autem illi, singulari ritu parabantur. Vacca rufa, i. e., fulva, vili expertis, et que nunquam jugum portavit, adducebatur ad sacerdotem; per alium, extra castra aut urbem educta, mactabatur, et sacerdos prævens intincto in sanguinem digito, septies versus sanctuarium spargebat. Eodem modo loco vacæ integra comburebatur, et sacerdos igni ligna cedri, hyssopo, et filum cocineum injiciebat. Tertius futurum cineres in locum extra castra vel urbem, quopiam usui reponebat, Num. 19, 1, 10. Qui vaccam ducebat, qui eam mactabat, qui comburebat et cineres eius deferebat, et sacerdos, qui prædicta in ignem injiciebat, usque ad vesperam immundus erat, Num. 19, 6, 8, 10, 21. Hoc ritu perniciosa aliqua superstitio exclusa fuisse videtur.

§ 574. *Mundatio leprosum.*—Leprosus sanatus à sacerdote extra castra vel urbem examinabatur, Matth. 8, 4. Marc. 1, 44. Levit. 5, 14; 17, 14; et, si per-

fecit sanus inventus esset, curabat per alium duas aves vivas (turtures aut pullos columbarum), lignum cedrorum, filum cocineum et hyssopum apportari, et alteram avem ita mactari, ut sanguis in vase testaceo, aquâ repleto, exciperetur, in quod sacerdos alteram avem vivam, lignum cedrorum, filum cocineum et hyssopum intingebat, sanatum septies aspergebat, et avem vivam liberam dimittebat, in symbolum viri à lepra liberari, Lev. 14, 1, 7. (Hoc observatur quoque in lustratione domus leprose, Lev. 14, 48, 55.)—Sanatus demum lotus vestibus et corpore, et rasis pilis, mundus quidem erat, sed septimo primum abhinc die, castra vel urbem ingrediebatur; hoc autem die omnes pilos totius corporis, etiam barbam et supercilia, radiebat, rursus vestes et corpus lavabat; et jam perfectè mundus habebatur, Lev. 14, 8, 9. Eodem porro die duos arietes amicos et ovem amicum cum consuetâ farinâ oleo perfusa, et logum olei in sacrum tabernaculum vel templum apportabat; sacerdos sanatum et illa animalia Deo sistebat, et arietem alterum sacrificium pro delicto, et logum olei per *דִּבְחָה* Deo offerbat, et sanguine mactati arietis pro delicto, sanato lobum auris dextere atque pollicem manûs et pedis dexteri, illinebat. Oleum porro, palmæ suæ infusum, intincto indice dexterae suæ, septies versus sanctuarium spargebat, quæ rursum sanato lobum auris dextera, atque pollicem manûs et pedis dexteri, ungebat, et reliquum capit ejus effundebat, Lev. 14, 10, 14. Dein ovem, sacrificium pro peccato, et tandem alterum arietem, holocaustum immolabat. Ob paupertatem, in locum ovis et alterius arietis, substitui poterant duo turtures, aut duo pulli columbarum, Lev. 14, 19, 32, conf. Luc. 17, 12, 14. Matth. 8, 2, 4. Marc. 1, 40, 44.

§ 575. *Primogenita.*—Primogenita hominum et animalium Deo sacra erant. Filii primogeniti Deo sistendi et ex æstimatione sacerdotis, atamen non ultra 5 siclos, et non ante primum ætatis mensem, redimendi erant; plerumque autem redimebantur in purificatione puerpere, Num. 18, 14, 16. Exod. 15, 15. Luc. 2, 22. Primogenita boum, caprarum et ovium ab octava die usque ad unum annum ætatis in sacrificium offerenda erant, et, concrematis partibus præfinitis, sacerdotibus relinquebantur. Num. 18, 17, 18. Lev. 27, 26. Quod si essent vitiosa, nihilominus sacerdotibus cedebant, Deut. 15, 19, 25. Primogenita aliorum animalium, ex quibus Exod. 15, 15, asiatis in exemplum nominatur, vel occidenda, vel agno perantanda, vel ex æstimatione sacerdotis, additâ quintâ pretii parte, redimenda erant; quod si redempta non essent, vendebantur, et pretium erit sacerdotum, Exod. 14, 12, 15, Lev. 27, 22. Ita Hebræi testabantur gratum erga Deum animum, qui primogenita ipsorum in Ægypto illas conservavit, Exod. 15, 2, 11, 16. Num. 5, 12, 15. In filiis vero primogenitis accessit etiam altera ratio, quod, nam familiarum sacerdotes, à ministerio redimendi erant, Num. 5, 20, 51.—Ex Deut. 12, 6, 7, 14, 25, 15, 19, 25, colligitur, etiam secundâ primogenita boum, caprarum et ovium, ad sacrum taber-

naculum vel templum adferenda, et in sacrificia eucharistica et convivii convertenda fuisse; permissum verò erat, si mendosa essent ea domi mactare, et in cibum vertere.

§ 576. *Primitivæ seu primitiæ.*—Duplex genus primitiarum distingendum esse, ex Deut. 18, 12, 15; Neh. 10, 36, 38, evinci nequit, sed id solum sequitur, primitiis, per ritum *תרומה* offerri debere. Atque primus quidem hordei manipulus alterâ die Paschatis, et primi panes festo Pentecostis, nomine populi offerebantur; singulis autem præscripta erant offerenda primitiva vitis, arborum, frumentorum, mellis et lana, quibus gratum Deo animum pro regione ipsis concessâ exhiberent, Exod. 25, 19, Lev. 2, 12. Num. 15, 17, 21; 18, 11, 15. Deut. 26, 1, 11, quod autem allatum fuit, sacerdotum erat, Lev. 2, 12. Num. 18, 14, 15, Deut. 18, 4. Aliqui templum, primitias præparatas non necessariò in templum apportandas fuisse, sed ubique locorum alicui sacerdoti tradi potuisse, ut quilibet Hebræus de animali, quod domi suæ mactabat, armum, maxillas et omasum, alicui sacerdoti tradere tenebatur, Deut. 18, 5. Joseph. Archæol. 4, 4, 4. Philo, de sacerdotum honoribus et præmiis, p. 852.—Secundæ quoque primitiæ Deut. 26, 1, 11, sacrificiis eucharisticis et convivii deputantur, et præcipitur, ut quilibet Hebræus canistrum earum in sacrum tabernaculum vel templum ferat, coram altari deponat, et altâ voce Deo gratias agat, qui Hebræis immeritis fertile hæc regionem concessit.

§ 577. *Decimæ.*—Decimæ antiquissimæ sunt, et ferè omnibus antiquis gentibus notæ. Herodot. 4, 5, 77. Pausan. Eliac. 1, c. 10. Phocic. c. 11. Diodor. Sic. XX, 14. Abraham Genes. 14, 20, eas de præda Melchisedæcho, sacerdoti Dei altissimi, obtulit, et Jacob Gen. 28, 52, vocit Deo decimas omnium proventuum suorum, quod ipse Gen. 55, 1, 15, et posteri ejus observabant; id Deut. 12, 11, 17, 19; 14, 22, 25, pro nobilissimo sumitur; et solum præcipitur, ut hæc decimæ ad sacrum tabernaculum in eucharistica sacrificia convertantur, et omni triennio, quod superesse deprehenditur, domi in convivium, servorum, viduarum, pupillarum, pauperum et levitarum impendantur, Deut. 14, 28, 29; 26, 12, 15.—Antequam autem hæc decimæ, que secundæ dicuntur, de proventus decederentur, alias, que primæ dicuntur, Tob. 1, 7, tradenda erant Deo regi, qui eas tribui Levi, pro ministeriis sacris et civilibus, salarium assignavit, Lev. 27, 30. Num. 28, 20, 24. Deut. 14, 22, 25. Neh. 15, 5, 22. Decimæ de fructibus arborum et frugibus terre, redimendi poterant, si quinta pars pretii, que in transportationem consumpta fuisset, addita fuit; boves autem, capræ et oves tradi debebant, Lev. 27, 51. Frumentum et frumentorum decimæ facili separabantur; animalia autem sigillatim coram æcono transibant, qui enumerabat, et decimum quodque baculo, quem manu tenebat, signabat; quod si signato dein aliud substitueretur, ambo levitibus cedebat, Lev. 27, 52, 53, conf. Jer. 35, 12. Ezech. 20, 57, 58. De his decimis vitæ rursum decimam partem tradebant sacerdoti-

bus, Num. 18, 23, 52. Neh. 10, 28; 15, 10, 14. Malach. 5, 8, 10, conf. Hebr. 7, 5, 7.

§ 578. De sacro oleo. — Oleum sacrum, quo tabernaculum, arca federis, candelabrum aureum, mensa, altare thymiamatis, altare holocaustorum, labrum et omnia utensilia sacra, atque ipsi etiam sacerdotes uncti fuerunt, erat compositum ex hinc olei olivarum, et ex myrrha, genessissimâ castia, cinnamomo et calmo generoso, ita quidem, ut myrrha et casiae partes essent quingentesimae, cinnamomi vero et calmi ducentesimae et quinagesimae. Hoc unguentum, cujus omnis alius usus penâ exterminationis interdictus erat, rebus et personis unctis reverentiam et honorem conciliabat.

§ 579. De jurjurando. — Qui sponte estatum suum jurjurando firmabat, formulam elevatâ manu dextera pronuntiabat: persâpê tamen imprecationem recitabat, ac si vereretur, eam, quae aliunde intelligebatur, disersis verbis edicere, Gen. 14, 22, 25. Ps. 106, 26; 80, 18. Ezech. 17, 18; 57, 7. Interdum imprecatio generatim additur: *Hæc mihi faciat et hæc addat Deus*, si, etc., Ruth. 1, 17. 1 Sam. 14, 43; 20, 25. 2 Sam. 5, 9, 55; 15, 14. 1 Reg. 2, 25. 2 Reg. 6, 31. Vel jurans dicebat: *Jehova testis esto*, ut etiam: *Per vitam Jehove*, Jer. 42, 5. Jud. 8, 15. Ruth. 5, 15. 1 Sam. 14, 41, 47; 15, 6; 20, 5, 21. Qui vero, sive iudex, sive alius, jurjurandum exigebat, formulam vocæ preibat, et alter respondebat, *Verum verum*, vel aliâ formulâ asseverabat, uti, *ex cæcis*, Num. 5, 49; 22. Levit. 5, 1. Prov. 29, 24. 1 Reg. 22, 16. Dent. 27, 15, 26; vel exigens jurjurandum simpliciter dicebat: *Adjuvo te per Deum vivum, ut dicas, si hoc est ita, et adjuratus simpliciter respondebat*, Num. 5, 22. Matth. 26, 65. Quare asseverationis formula: *Amen, amen*, nequam ubique jurjurandum involvit. Ab his adjurationibus descendit: *Juravit*, propriè, *adjuratus fuit*. — Quia autem per Deum jurabatur, Lev. 19, 12. Dent. 6, 15, perjurium exod. 20, 7, interdictum phrasi: *Ne pronuntiaveris nomen Jehove Dei tui in vanum*, i. e., ad mendacium. In Ægypto jam etate Josephi jurjurandum per vitam regis, usitatum erat, Gen. 42, 15, quod demum etiam apud Hebræos invaluit. 1 Sam. 25, 26. 2 Sam. 11, 11; 14, 19, conf. Ps. 65, 12. Hebræi jurabant quoque per civitates et loca sacra, ut Hebron, Silo, Jerusalem, Ps. 150, 29. Jurabatur quoque per seipsum: *Per meipsum*, vel per vitam alterius; *Per vitam tuam*, 1 Sam. 1, 26; 50, 5. 2 Reg. 2, 2. Gen. 45, 20; 44, 18. Exod. 6, 10, 15. Num. 12, 14. Jos. 7, 8. Jud. 6, 15, 15. 1 Reg. 5, 17, 26. Jurjurandum per feras, Cant. 2, 7, joviale censendum est, prout et Arabes poete similibus formulis uti solent, Koram, surâ 83, 1, 5; 86, 1, 11, 15; 89, 1, 4; 90, 1, 4; 91, 1, 8, etc. Judei etate Christi formulas: *Per altare, per Jerusalem, per caelum, per terram, per meipsum, per caput meum, per antrum templi, per sacrificia*, etc., quas non exprimebant nomen Dei vivi celssissimi partim inanes esse stantebant, partim mimis deputabant, Martialis, Epigrammat. XI, 95; hinc Jesus in has fallendi artes invehitur, Matth. 5, 33, 37; 23, 16, 22; Je-

sum vero has duntaxat formulas fallaces, nequamquam vero omne jurjurandum reprobasse, vel ex eo patet, quod ipse Matth. 62, 65, jurjurandum *edit*, conf. Rom. 9, 1; 2 Cor. 1, 25. — Antiquo ævo Hebræi jurjurandum religiose observabant, Jos. 9, 14, 15. Prophetæ demum sæpè perjurâ arguunt. Post exitum Judæi rursus à religione jurjurandi celebres erant; at morum corruptione demum invalescente, supra nominatis formulis alios decipiebant, et ad omnes generes, perjurosum infamiam sibi contraxerunt.

§ 580. Vota. — Spontaneæ et solennes promissiones, Deo aliquid sacrandi, vel homini quidpiam prestandi, ad quod aliunde nulla obligatio urgebat, vel ab aliquâ re gratâ et licitâ abstinendi, seu vota ab hominibus descendunt, qui Deo quidpiam hujus generis spondebant, ut optata consequerentur. Votum Jacobi Gen. 28, 22, primum memoratur, et, eam à posteris quoque observaretur, ad conversationem cognitionis Dei non parum contulit. Alia vota saltim pia sensa fovebant et agebant. Lex Mosæica voto ex antiquâ consuetudine exercitium religionis reituit, et obligationem, que ex eis, uti ex aliis promissionibus, nascitur, inculcavit, Dent. 23, 25, 24, tamen locum redemptioni concessit, Lev. 27, 1, 25, et vijs patrifamilias et marito contulit, vota filiarum et uxorum suorum irritandi, quamprimùm de eis audiret; quod si illâ die, quâ id resciverant, silent, votum pro rato habebatur, Num. 30, 2, 17. Vota autem non agnoscit, nisi que verbis prelatâ, et, ut ex Num. 50, 5, 11, 14, patet, jurjurando firmata erant, quo mentibus timidiusculis consultum fuit, Dent. 23, 24, conf. Jud. 11, 35, 56. Ps. 66, 14. Matth. 15, 5. Erant vel affirmativa, strictè dicta נדרים, quibus res, vel animal, aut persona, Deo devovebatur, et in his (anathemate et animalibus et sacrificiis idoneis exceptis) redemptio locum habuit; vel negativa, per que promittebatur abstinentia à quibusdam rebus licitis, et hæc dicebantur נשבע לל נא, vinculum super appetitum, i. e., *colibitio appetitus*. Horum præcipuum erat votum Nazareatû.

§ 581. De votis affirmativis. — Votis affirmativis Deo consecrabatur, non modò res quæcumque, ut pecunia, ager, domus, animal mundum vel immundum, etiam servus, filius, et quæpiam se quoque Deo sacrabant. Hæc omnia nomine, donis sacris communi, veniebant Joseph. Arch. 4, 4, Mare. 7, 11. Animalia ad sacrificia idonea, sacrificanda erant; exclusa autem ab altari, ex astimatione sacerdotis vendebantur redimi tamen, additâ quintâ pretii parte, poterant homines devoti, fidelem mancipia sacri tabernaculi aut templi, nisi redimerentur. Pecunia, agri, et domus devotæ sacro tabernaculo vel templo cedebant nisi agri ante annum Jubilæum redempti fuissent, Lev. 27, 1, 24. — Singulare votum, irrevocabile, erat anathema, de quo alibi diximus, in exemplum severitatis institutum, Exod. 17, 14. Num. 21, 2. Dent. 2, 52, 54; 5, 1, 8; 15, 14, 15, conf. Jud. 2, 47, 48. Hoc emissio voto, omne quod ex prædâ auferebatur, xat sacrilegium. Jos. 6, 17, 19; 7, 1, 26; interdum tamen

excipiebantur pecudes aut alia quæpiam, Dent. 2, 52, 54; 5, 1, 8. Jos. 8, 2. Hoc irrevocabili voto nomenquam etiam agri, animalia ut homines singuli devovebantur, Lev. 27, 28, 29; ast in homines nonmissi faciosos, ad exemplum aliorum, statutum fuit, conf. 1 Sam. 14, 24, seqq.

§ 582. Vota negativa Nazareatû. — Votis negativis promittebatur, uti supra diximus, abstinentia à quibusdam rebus licitis. Josephus de B. J. 2, 13, 1, refert, suâ etate permultos, præsertim in morbis aliisque rebus adversis, vovisse, 50 dies, antequam victimas oblaturi essent, à vino abstinere, precibus vacare, et radere comam, conf. Act. 18, 18. Nazareæ autem vovebant, capillos non radere, à vino et ab omni potu inebriante, etiam ab aceto et ab uvis atque, ab omni contaminatione per cadavera, ossa, et sepulcra abstinere. Per parentes interdum filius nondum natus hoc voto obstringebatur, ut Samson et Joannes Baptista, Jud. 15, 2, 5; 12, 25. Luc. 1, 15, 15. Votum hoc interdum perpetuum, plerumque vero ad certum tempus restrictum erat et jam obtinebat ante legislationem; nam Lev. 25, 25, phrases ab hoc ritu desumptur, antequam leges de eo late essent, Num. 6. Si Nazareæ vel Nazareæ (nam et alter sexus hoc votum nuncupabat), inopinatè contaminatus fuisset, non solum ritum jam exposito mundandus erat, sed etiam anputatâ comâ, die septimâ duos turtures aut pullos columbarum, alterum pro peccato, alterum in holocaustum, atque agnum anniculum pro dilecto offerrebat, et Nazareatum suum rursus inchoabat, Num. 6, 9; 12. — Finito voti tempore, arietem anniculum in holocaustum, agnum anniculum pro peccato, arietem in sacrificium eucharisticum, canistrum placentarum azymarum, quarum aliae oleo subactæ, alie oleo perfusæ erant, atque vinum ad libationem offerebat, comam ante portam sanctuarii amputari, et in ignem sacrificii eucharistici conjici curabat; armum sacrificii eucharistici et placentam utriusque generis unam, Deo per artem offerrebat, que ambæ sacerdoti cedebant. Demum in convivio, quod ex sacrificio eucharistico paratum fuit, rursus vinum bibebat. Pauperibus hos sumptus suppeditabant ditiores, qui per id, votum participes fiebant, Bereschith Rabba, 90. Koeth Rabba 7. Act. 21, 25, 24.

§ 583. Preces. — Primâ generis humani etate preces non erant nisi animi motus simplicissimi, prout gratas erga Deum animus, reverentia, gaudium de Deo benefactore, aut timor inspirabat. Verbis demum exprimebantur, atque supplicationes addebantur, Gen. 12, 8; 21, 53; 24, 26, 48; 26, 25; 52, 9, 12. Lex Mosæica preces affectui cujuslibet permisit, nec quidquam disposuit, nisi benedictionem illam à sacerdote pronuntiandam, Num. 6, 24, 25, et exemplum, juxta quod Hebræi in oblatione primitiarum Deo pro possessione regionis Chanaan gratias agerent, Dent. 26, 5, 10, 15, 15. Pii Hebræi sacrificia offerentes, ad illa exordia Dent. 26, 5, 10, 15, 15, proposita, gratias Deo referebant, et se ad pietatem et probitatem excitabant. Singularibus occasionibus hymni cantabantur, instrumentis musicis accinebatur, et choreæ sacre agebantur, Exod. 15, Jud. 5. De aliis precibus publicis nihil memoratur, nisi quod 1 Reg. 8, 14, 21, 25. Ps. 72, 19. Neh. 8, 6, et alibi de Psalmorum decantatione in templo, legitur; preces autem privatas plerumque altâ voce prolatas fuisse, ex 1 Sam. 1, 12, 13, colligitur, conf. Luc. 18, 10, 14. — Hebræi orabant stantes, 1 Reg. 8, 22. Luc. 19, 41, quod etiam in Synagoga, ac in antiquâ Ecclesiâ christiana observabatur, et à Christianis orientalibus adhuc demum retinetur. Hebræi tamen interdum etiam genua flectebant, 1 Reg. 8, 54. 2 Paral. 6, 15, conf. 1 Reg. 19, 18. Dan. 6, 11. Esdr. 6, 5. Luc. 22, 41. Act. 7, 60, ut toto corpore se in terram prosternerent, Exod. 54, 8; 2 Paral. 29, 29. Ps. 95, 6. Matth. 26, 59. Mams in cœlum tollebat, 1 Reg. 8, 22. 2 Paral. 6, 15, Isa. 1, 15, et pectus suam percutiebat, Gen. 18, 15. Elias orans ita se inclinavit, ut caput genua attingeret, quod vi aliâ ratione, quam genibus flexis et demum in calcaneis radiones prestabat, 4 Reg. 18, 42, ut Orientales orantes adhuc demum diversos corporis sinus observant, et sæpè peritiam. Præ cæteris curant, ut erantes faciem in certam mundi plagam convertant, atque Judæi et Christiani quidem versus Jerusalem, Muhamedani autem versus Meccam, et hæc plagam vocant *partem anteriorem*, Hebræi dicebantur *pars postica*, quæ sanctuarium, ad quod in sacro tabernaculo et templo, faciem convertebant, erat in parte posticâ seu occidentali, conf. 1 Reg. 8, 58, 42, 44, 46. 2 Paral. 6, 54, 58. Dan. 6, 11, 14. Mestastis Rehâ erat plaga orientalis, conf. Ezech. 8, 16. — Hæc precum fixæ antiquiori ævo non erant; quod enim Ps. 53, 48, legitur, argumento esse vix potest, jam tum tria diei tempora orationi dicata fuisse. Ast Daniel c. 6, 11, 14, ter quotidie orationi vacabat, duo procul horâ tertiâ, sextâ, nonâ (i. e., nonâ, duodecimâ et tertiâ), quæ horæ etate Apostolorum orationi consecratæ erant, Act. 2, 45; 5, 4, 10, 9.

§ 584. Liturgia synagogarum. — Publicis Dei cultus in synagogis memoratur in novo Fœdere duntaxat die sabbati, Matth. 12, 10. Marc. 1, 21, 5, 1; 6, 2. Luc. 4, 16, 52, 55; 6, 6; 15, 10. Act. 15, 14; 15, 21; 16, 13, 25; 17, 2; 18, 4. Festis tamen diebus dubio procul Judæi in synagogis ad liturgiam conveniebant, qui Jerusalem proficisci non poterant. — In synagogis quidem preces quoque private locum habebant, Matth. 8, 5; cultus vero publicus, præmissâ salutatione, à doxologia inchoabat, quâ finita, præ legis Mosæicæ, et præmissâ aliâ doxologia, præ quæpiam ex prophetis prælegebatur, Act. 15, 21. Luc. 4, 16. Lector illo ævo, prout nunc, caput superindumento, quod talibus nuncupant, operuit, ad quod Paulus Rom. 3, 15, alludit. Præcetera aliter exponat interpres in vernaculâ, et lector vel alius dicebat populum: Luc. 4, 16. Act. 13, 15. Hæc occasione, Jesus et deinceps Apostoli Evangelium annuntiabant. Conventus precibus, ad quæ, sicut ad doxologias, populus amen acclamabat, et collectione pro pauperibus terminabatur. Quæ nunc in synagogis, Judæorum

agunt, et à Vitrinâ, de Synagoga veteri p. 945, 1050, pertractant, non omnia antiquiori ævo obtinebant; ita lectores non, ut nunc, sub auctione provocantur, sed sponte surgunt, Luc. 4, 16; et qui sermonem ad populum dicebant, non erant Rabbinii, ad id ipsum constituti, sed invitabantur, vel se offerrebant, Act. 13, 15. Luc. 4, 16. Partes quoque prælegendæ non videntur fuisse præfixitæ, sed liber prælegendus duntaxat, ab antistite synagoga determinabatur, Luc. 4, 16, seqq. Modernæ quoque precum formulæ nondum conceptæ fuisse videntur, nisi fortassè aliquæ quoad substantiam, quibus accensendum est Kri Sch'ma de quo Thalmodici mox ab initio, permuta præcipiunt, et nobis quoque quæpiam dicenda veniunt. Nomen mutatum est à primo verbo loci Deut. 6, 4; conplectitur enim loc. Deut. 6, 4, 9; 11, 43, 21, et Num. 15, 37, 41, quibus inculcatur Hebræis, ut legem Dei mente perpetuo retineant, recolant, meditentur, sibi applicent, et in usum redigant; unde Rabbinii excelsperunt præceptum, ut quilibet Judæus, thephillim seu phylacteriis et tallith indutus, hæc loca saballo, die lune, et die Jovis, mane cum tribus, et vespere cum quatuor doxologiis, in synagoga, aut si eam adire non possit, ubicunque fuerit, etiam in viâ aut plateâ stans recitet. Hinc Pharisei ætate Christi, horâ harum precum angulos plantarum quærebant, ut ex duabus plateis cererentur, quantâ cum devotione hæc loca recitarent, Matth. 6, 6. Vitrinâ, de Synag. vet. p. 1051, 1060. — Recitatio horum locorum et doxologiarum, Judæis dicitur, *suscipere vel in se excitare regnum Dei vel colorum*, uti ex locis à Vetsieno in novo Fœdere Matth. 6, 3, tom. I, p. 256, adductis patet, ex quibus, attentis consideratis, facillè perspicitur, hæc dictiones nihil aliud velle, quam religionem in se excitare, seu se excitare ad religionem, quam regnum Dei dicunt. Quam autem religionem, seu regnum Dei, per Messiam perficiendum expectarentur; regnum Dei vel cœli etiam idem erat ad regnum Messie, quo sensu hæc expressiones in nov. Fœd. usurpantur, sed et pro se beatorum veniunt, quia nempè hoc Dei regnum in alteram quoque vitam extenditur, in quâ demum perfectum erit.

§ 585. *Lingua liturgiæ in synagoga.* — Quam synagoga erecta fuerit, ut populus religionem edoceret, et ad morum integritatem excitaretur, liquet, usum lingue vulgaris fuisse necessarium; quare dubitandum non est, prædicationes hebraicas, uti Thalmodici testantur, mox per interpretem in linguâ vulgari expositas fuisse. In synagoga Hellenistarum versio Alexandrius legebatur, uti Tertullianus Apol. 18, testatur. Hinc permulti Thalmodici hæc versionem verbis honorificis commemorant; recentiores duntaxat quipiam, observantes, Christianos validis ex hæc versione depræmptis armis contra Judæos pugnare, eidein infensam, et eam è synagoga eliminare contendebant, quorum molimina imperator Justinianus oppressit. — Doxologie et preces in linguâ vulgari pronuntiabantur. Quæpiam quidem voces hebraicæ, uti *amen, alleluia, sabaoth*, retente erant,

quales quæpiam etiam in novo Fœdere occurrunt: alie autem precum voces Aramæicæ sunt, ut Marc. 15, 34; *אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ*, et ipsum quoque *אֱלֹהֵינוּ* Marc. 7, 31, estaramæum *ܐܠܘܗܝܢ*, aperior.

§ 586. *De liturgiâ apostolicâ.* — Apostoli, primas ecclesias in synagoga condentes, earum rationem secuti sunt, nisi quod fractio panis, i. e., sacrosancta eucharistia, quæ, exemplo Jhsu, in cenâ celebrabatur, accedebat, Act. 2, 42; 20, 7, 11. 1 Cor. 11, 17, 54. Demùm à Judæis è synagoga exclusi, vespere conveniebant in cubiculum alicujus Christiani, lampadibus collustratum, Act. 20, 7, 11, ubi Apostolus cum senioribus seu presbyteris, ita consistebat, ut loquens facillè audiret ab omnibus, qui circa ipsum consistebant. Præmissâ salutatione, à quâ nostra salutatio liturgiæ: *Dominus vobiscum, vel: Pax vobis*, descendit, doxologie et prælectiones sequentibus cadem, quæ synagoga invaluerant; Apostolus vero populum religionem docebat, et ad vite innocentiam hortabatur. Demùm dictis precibus, mense parabantur ad convivium, in quo Apostolus SS. Eucharistiam consecrabat et distribuerebat. Denique conventus collectio pro pauperibus præsertim Jerosolymitanis terminabatur. 2 Cor. 9, 1, 15, conf. Justini Apol. 1. Lector, et qui sermonem dicebat, stabat, reliqui sedebant; ast ad preces surgebant omnes. Quod linguis peregrinis proponebatur, mox per interpretem linguâ vulgari exponebatur, conf. 1 Cor. 14, 1, 55. Græci in liturgiâ caput speriebant, 1 Cor. 11, 1, 16; in Oriente autem antiqua consuetudo, opero capite rebus divinis vacandi, retenta fuit, uti et Christiani orientales hodieum caput non mutant, nisi ad consecrationem SS. Eucharistie. Hi cœtus liturgiæ ab Apostolis cogebantur primâ hebdomadæ die, nempe die solis, seu, sicut jam Apoc. 1, 10, nuncupatur, dominicâ.

CAPUT VI. DE IDOLOLATRIA.

§ 587. *Namini.* — Qui contendunt, primam hominum religionem fuisse fetichisimam, seu cultum creaturarum et idololatriam; à priori confingunt historiam, et gratis sumunt, homines in cognitionibus semper ascendere et nunquam descendere, quod universa historia, et præsertim historia religionis refellit, quæ permultos descendens, et etiam Hebræorum frequentes in idololatriam relapsus memorat. Regressus, vel potius descensus hujus generis jam contigit ante diluvianum, quum plurimi revelatam Dei cognitionem et monita divina spernebant, et, sine Deo viventes, omnia scelera sibi permittebant. Ejus generis descensus ætate Abrahami contigit, quæ homines, superstitione ducti, creaturas animatas et inanimatas esse deos sibi persuadebant, ac terram, mare, ventos, fluvios, ignem, lapides, plantas, animalia, bruta, solem, lunam, stellas, spiritus invisibiles, homines defunctos, in numina transformabant et adorabant; progressu temporis etiam abstractis, uti fame, concordie, pietati, fidei altaria erigebant. Cicero, de Nat. D. III, 16, 25, 24. De Leg. II, 8. Matis quoque physicas, ut

fœbri, orhance, infortunio, ac moralibus, ut contumelie et impudentia altaria consecrata sunt, Plinius Hist. nat. II, 5. Antiquiori ævo, homines, qui robore, potentia aut prudentia valentes, in alios, vel benefici vel malefici erant, demum defuncti, divi accensebantur, ut, si non omnes Græcorum et Latinorum dii, saltem plerique, ex hominibus in cœlum migrarint. Herodot. 1, 131, 144. Cicero, Tuscul. quæst. 1, 12; 15. D. Nat. D. 1, 42, 5, 15, 25. Diodor. Sic. 5, 74, 80. Jos. Arch. 9, 4, 5. Hinc dii in libris vocantur mortui, quæ tamen compellatio simul inania idola, viâ carentia, respicit; quare Deus vocatur vivens. Gen. 16, 13, 14. Recentiori autem ævo, florente licet philosophiæ studio, sceleratissimi quoque reges et imperatores, adhuc viventes, templa obtinebant, in quibus à sacerdotibus sacrificiis colebantur. — Pleraque gentes malignos et sevos quoque deos credebant, uti Ægyptii Typhonem, et Mehestani Abrahæ, et innumerales ejus, daemones quibus autem, saltem à Zoroastre demum edocti, cultum non exhibebant, sed resistebant. Verum dii quoque boni non quidem facillè, peccatis et sceleribus, sed intermissione cultus, et morâ quoque petulantia irascebantur, ut quosdam homines etiam sine causâ persequerentur, ut in Homeri operibus conspicitur, Valerius Max. L. 4, 1, p. 58, 42. Hinc justitia Jehovæ in Bibliis persèpe celebratur. Cuiuslibet genti et urbi proprii erant dii, Plinius 2, 5, conf. 2, Reg. 17, 24, 54. Jer. 2, 28, qui, primam cultu alicujus familie celebres, demùm à reliquis ejusdem gentis familiis adoptati sunt; nihilominus quælibet quoque familia suos habuit penates et tutelares; nemo enim ad omnes deos colendos obligatum se esse censebat, sed quilibet suo arbitrio colebat, quos potentes vel sibi magis propitios opinabatur; neque tamen reliqui prorsus negligendi erant, ne fortassè hoc neglecta se contemptos arbitantes, irascerentur, et mala immitterent. Dii gentium et civitatum, quæ hæc rerum statu et victoriis reportatis inclarescebant, potentiores et meliores censebantur; dii verò gentium devictarum, debiles et impotentes, qui suos tueri non poterint, reputabantur, et hinc à victoribus captivi deportabantur, Os. 10, 5. Amos 1, 15. Isa. 46, 1. Jer. 48, 7. 1 Reg. 20, 25, 28. Ex hæc sententiâ Cicero, Or. pro Flacco 28, de gente Judæarum devictâ scribit: *Quam chara diis immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod elocata, quod servata.* Hinc in Bibliis Jehovæ perpetuò potentissimus prædicatur. — Attamen dii quoque necessitati parere, et certis ritibus et verborum formulis, vel incautionibus, ad vota hominum non solum flecti, sed etiam cogi posse putabantur, et porrò quiescere, dormire, et ad sacrificia in aliis regionibus oblata, tanquam ad cuplas, proficisci credebantur, Iliad. 1, 425, 424, 609, 611. Lucianus de sacrificiis, 1 Reg. 18, 27-28. Quum hæc numina diversi sese sexus fingerentur; pleraque quoque in matrimonii vivere, imò adulteria committere, et cum hominibus quoque se commiscere existimabantur.

§ 588. *Aræ, statuæ, templa, luci.* — His numinibus

1° extruabantur aræ, Deut. 7, 5; 43, 2; soli Mehestani non habebant nisi focos ignis, quia superis-nou-nisi animas victimarum tribuebant, carnes vero earum in alimenta veterantur. Deorum cœlestium aræ Græcis usque ad 22 cubitos alte erant; Terræ autem, Vesta et Martis humiliores, atque heroum humillime; diis inferis denique et Nymphis in foveis et specubus sacrificabant, Potters Græch. Arch. 1, Th. S. 467, 472. — His altariibus addebantur 2° effigies deorum, informes trunci et lapides, quorum reliquiæ recentiori ævo erant bastilii, *Βαστιλίου*, *Βαστιλίου*, plerique quidem lapides parvi, coloris nigri et undulati, jam conii, jam cylindri, jam etiam rotundi, verumtamen etiam majores, quadrati, et conii, quibus omnibus singulares vires divinæ inesse credebantur. Nomen ex malè intellecto *Βαστιλίου* descendere, nemo non videt, Gen. 28, 17, 22. Ramphore in Potters Archæol. 4, Th. S. 465. Progrediente tempore effigies, arte diligenitissimas, interdum formâ etiam colossâ, elaborate sunt, primum quidem lignee, paulò post lapideæ et albæ, et demùm quoque ex metallo fuscæ; lignæ autem et lapideæ laminis aureis vel argenteis obducebantur, aut pretiosis vestibus ornabantur, Num. 35. Deut. 4, 27; 5, 25; 7, 5; 9, 16, 21; 42, 5; 29, 16. Jud. 17, 4. Jer. 10, 9. Hujusmodi simulacrâ jam vetastè Moysi viscebantur forma marium, feminarum, quadrupedum, avium, insectorum, piscium, etiam solis, lune, et stellarum, Exod. 20, 4, 5. Deut. 4, 16, 48; 5, 8, 9. Quæpiam ex formâ hominis et alicujus animalis compositæ erant, ut in Ægypto Anubis capite canino, Osiris capite avis, et apud Philisteos Dagon inferius in piscem desines. Hæc statuæ credebantur, si non dii, saltem sedes, in quas numina, per consecrationem tanquam incantamentum, cogerentur; hinc illis motus quoque humani tribuebantur, Curtius 4, 11. Diodor. Sic. 16, 46. Plinius Hist. natur. 58, 4. — Hæc idola 3° contra injurias aeris tecto, cultum sustentato, et demùm etiam parietibus munitabantur; unde parva templa exsurgebant, quæ temporis progressu, plerumque quadrato oblongo magnitudine quidem, sed sine fenestris edificabantur, atque columnæ illæ, quibus olim tectum adieclum porticus orta est. Erant quidem parva in duo conclavia (sacrarium, et alytum) divisa, sed amplo atrio subditiâ circumdata, in quo altare erat, et populus conveniebat, Sieglitz Archæol. der Baucnis II. Th. S. 1, 44 Kupferst. Tempia suos habebant thesauros, antiquiori ævo quæpiam in regionibus orientaliibus turri quoque munita erant, Jud. 9, 4, 46. Nihilominus altaria quoque sine tecto extruabantur, quibus nomen numinis cui sacra erant, inscriptum fuit; Athenis quæpiam inscripta erant *ἑρμῆος θεῶς*, *ἰγνώστῳ θεῶ*, Pausanias in Atticis 1, 1, et in Eliacis 5, 14. Diogenes Laert. 1, 40, 5. Hanc inscriptionem Paulus Act. 17, 25, in numerum singularem vertit; *ἑρμῆος θεῶς*, prout jamjam Hieronymus Epist. ad Magn. episc. et comment. ad Tit. III. observavit. — Quum numen primitus sub dio colebatur, idcirco ad hunc cultum umbra arborum et loca æ-